CİLT: 21 KASIM 1973 SAYI: 242

yeni ufuklar

Ferit Celâl Güven
CUMHURİYETİN 50. YILDÖNÜMÜ
Cavit Orhan Tütengil
50. YILINDA CUMHURİYETİN İLK GÜNÜNE BAKIŞ
Azra Erhat
HALİKARNAS BALIKÇISI
Merhaba Sabah Can — Cevat Şakir
Ömer Nida — Yapı 1973
İlhan Berk — Halikarnas Balıkçısı
Fikret Otyam
İSPİRLİ MEHMET USTA
Afşar Timuçin
NERDE İNSAN VARSA ORDA UMUT VARDIR
İsmet Zeki Eyuboğlu
ÜN AVCILIĞI
M. Başaran
ELLİNCİ YILDA ÖĞRETMEN
Vedat Günyol — İktidar ve Öğretmen
Muzaffer Hacıhasanoğlu
ATATÜRK VE İNSANCIL DÜŞÜNCE
Cäsar Flaischlen — Gönlünde Güneşin Olsun
Mahmut Derviş — Kimlik Kartı
Halit Tanyeli
ATATÜRK VE ELLİNCİ YIL
Oğuz Arıkanlı — Olaylar Yorum İstemez

YIL: 1973 YENİ SAYI: 242

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜNCE DERGİSİ

Kurucusu :

ORHAN BURİAN

CUMHURİYETİN ELLİNCİ YILDÖNÜMÜ

Ferit Celâl Güven

Osmanlı devleti 1918'de, Birinci Dünya Savaşı'ndan ağır bir yenilgiye uğrayarak çıkmış, bunun sonucu olarak, gözleri doymaz, insanlık onur ve özgürlüklerine susamış emperyalistlerin eline düşmüştü. Türk ulusu o kara günlerin ağudan kötü acılarını çekmeye başlamıştı. Bu dönem, tarihimizin en karanlık günleriydi. Bu devleti kuran Türk'tü, altı yüz yıl onu koruyan, karalarda, denizlerde bütün utkulara eriştiren onun gücü, onun tarihsel yiğitliğiydi. Şimdi bunun öcü alınıyor, anayurt parçalanıp yağma ediliyordu. Ne var ki, Türk tutsaklığa boyun eğmez, onurunu bu küstahlara çiğnetmezdi. Dört yıl boyunca yüzbinlerce şehit vermiş, çileler çekmişti, ama bu yaman belâlardan kurtulma umudunu yitirmemişti. Gücünü derleyip toplayacak, varlığına yeni bir ruh verecek bir kurtarıcı bekliyordu. Çün-

kü, bunaldığı günlerde yiğit bir önder çıkarma niteliğinde bir ulustu.

O, bu önderi uzun süre beklemedi... Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919'da Samsun'a, oradan da Anadolu'ya çıkmış, ulusun anayurduna, ana haklarına tebelleş olan saldırganları yok etmek için kutsal savaş bayrağını açmış, Türk halkı da, büyük bir güven ve inançla bu bayrağın altında toplanmıştı. Üç yıllık çetin, yoğun bir savaştan sonra, mucize denilecek başarılara ulaşılmış, düşmanların ayakları kırılmış, yurt bu kurumlulardan arınmış, (Millî Misak) gerçekleştirilmişti.

Kısaca özetini verdiğimiz o yılların bu tarihi, Cumhuriyetimizin hangi koşullar ve nedenlerden doğmuş olduğunu gösteren bir belge olsa gerek. Çünkü, Osmanlı devleti başsız kalmış, tüm gücünü yitirmiş, kesinlikle bir devlet olarak yaşama yeteneği kalmamış, üstelik imparatorluğun son padişah ve halifesi, Türk ulusunun ölüm fermanı olan Sevr andlaşmasını onaylamış, doğrudan emperyalistlerin buyruğu altına girmiş ve Türk ulusunun özgürlük, bağımsızlık savaşlarına karşı düşmanlarla elbirliği yapma hainliğine bile düşmüş, sonunda da bir İngiliz zırhlısı ile kaçıp gitmişti. Artık, Osmanlı devletinin tarihi sona ermişti. Bu durum karşısında yeni bir Türk devletinin kurulması zorunluluğu kendiliğinden ortaya çıkmıştı.

23 Nisan 1920'de anayurdun dört bucağından, halkın seçimiyle Ankara'ya gönderilen milletvekilleri T.B.M.M.'nde toplandılar, egemenliğin koşulsuz, sınırsız halkın gücüne bağlı olduğunu ilân ettiler. Bu, adı konmamış Türkiye Cumhuriyeti idi. Nasıl ki, üç yıl sonrası 29 Ekim 1923'de bu ad anayasamıza geçirildi, Meclis, Mustafa Kemal'i oybirliğiyle Cumhurbaşkanı seçti.

Savaşları kazanmış, cumhuriyeti kurmuş olmak ye-

ter miydi?.. Yüzyıllar boyunca kanı akıtılmış, türlü yoksulluklar, sıkıntılar içinde bunalıp kalmış, fakir düşmüş halkımızı bu mutsuzluklardan kurtarmak, emeklerini, alınterini değerlendirmek, yaşantısını çağdaş uygarlığa yöneltmek için reformlara başvurmak gerekiyordu, ivedilikle bu reformlara geçildi. Çünkü, Cumhuriyetimiz devrimcilik temelleri üstüne kurulmuştu. Uzun yıllar geri bırakılmış bir toplum, fosilleşmiş gelenekler ve yasalarla insanlığa yaraşır bir toplum sayılamazdı.

Şimdi Cumhuriyetimizin 50. yıldönümündeyiz. Bu elli yılın Atatürk'ten sonrasının büyük bir bölümünü birçok üzüntüler, kuşkular, didişmelerle geçirdik. Elli yıl gibi bir sürenin bizim gibi yıllar yılı uygarlık nimetlerinden yoksun düşürülmüş bir ulusun yaşamında önemli ölçüde bir yeri vardı. Bu süre içinde devrimlerin kapsadığı amaçlara ulaşabildik mi, Atatürk'ün çağdaş uygarlık direktiflerini, ilkelerini eksiksiz yerine getirebildik mi? Öyle sanıyorum ki, günümüzdeki geri tepkilere bakarak evet! diyecek sağduyulu kişileri bulamayız.

Hele demokratik rejimin temel düşüncelerini kişisel çıkarlarına ve amaçlarına göre tersine saptırıp, halkın bu açıdan kutsal duygularına tebelleş olarak devrimleri yüzgeri etmek için nasıl bir yarış karşısında bulunduğumuzun yüzlerce örneklerine tanık oluyoruz. Bu olgu karşısında rejim ve devrimler nasıl selâmettedir diyebiliriz?

Bir kez, Osmanlı devletini çökerten gericilik, bağnazlık tuzağına düşürüldük mü, topraklarımızda gözleri olanların, ulusal gücümüzü yok etmek isteyenlerin ağlarına kolayca düşeriz. Çevrelerimizi titizlikle, dikkatle izleyerek, düzenimizi ona göre geliştirmek zorun-

dayız. Fosilleşmiş geleneklere, bağnazlıklara bel bağlamakla geri kalmışlığın ayıbından kurtulamayız. Bir Fransız düşünürü: «Dünyamız her saatbaşı değişiyor,» diyor. Eğer durmadan değişen dünyamızın bu gidişine ayak uyduramazsak yazık ederiz kendimize.

Ne yazık ki, elli yıl gibi uzun bir süre içinde Cumhuriyetimiz dönem dönem yeteneksiz politikacıların ellerinde örselenmiş, bu yüzden de davalarımız beklenen amaçlara ulaştırılamamıştır.

Cumhuriyetin onuncu yıl bayramında yüce Atatürk'ün o coşkun konuşmasını yakından dinlemiş olmanın büyük mutluluğu içinde Cumhuriyetimizin ellinci yılının hepimiz için mutlu, devrim ilkelerine inanlı kafaların uğurlu ellerinde başarılı olmasını dilerken; Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin ikinci yıldönümünde Atatürk'ün Dumlupınar'daki konuşmasının son bölümünü Türk gençliğinin anısına sunuyorum:

— Gençler! Yürekliliğimizi güçlendiren, sürdüren sizlersiniz. Siz, almakta olduğunuz eğitim, bilim, insanlık meziyetinin, yurt sevgisinin, düşünce özgürlüğünün en değerli simgesi olacaksınız.

— Ey yüksek kuşak! Gelecek sizsiniz. Cumhuriyeti biz kurduk, onu siz yüceltecek ve sürdüreceksiniz.

50. YILINDA CUMHURİYETİN İLK GÜNÜNE BAKIŞ

Cavit Orhan Tütengil

Atatürk'ün «büyük millet bayramı» olarak nitelediği Cumhuriyet'in 50. yıldönümü, insan ömrü ölçüsüyle yolun yarısından ötesi, tarihin ölçüsüyle kısa sayılacak bir zaman parçasıdır. Ne var ki, toplumsal değişmelerin hız kazandığı bu 50 yıllık dönem Türk toplumunu çatıdan temele etkileyen köklü oluşumları birlikte getirmiş, yaşayışta ve düşünüşte, dünya görüşünde ve hayat anlayışında yer alan keskin dönemeçler «Türkiye Cumhuriyeti»ni yeni bir «mission»la tarih sahnesine çıkarmıştır. Bu yeni «görev» bağımsızlığını kazanmak yolunda «mazlum milletler»e umut ışığı olmaktır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa düşmanı denize döküp ayağının tozuyle Ankara'ya dönünce, Külebi'nin dediği gibi «Atının teri kurumadan» yeni bir Türk Devletini Anadolu bozkırında oluşturmak için «yeni yeni savaşların peşinde» yüklendiği görevi amacına götürecektir. Cumhuriyet'in ilânı, devletin niteliğini gösteren önemli aşamalardan biri olmuştur.

«Nutuk»ta bu önemli doğuşun öyküsüne geniş bir yer verilmiştir. 28 Ekim günü akşam yemeğinde Çankaya'da bir araya gelen «paşa»lara ve «meb'us arkadaşlar»ına söylediklerini şöyle anlatır:

«Yemek esnasında; *yarın cumhuriyeti ilân edeceğiz!* dedim. Hazır bulunan arkadaşlar, derhal fikrime iştirak ettiler. Yemeği terkettik. O dakikadan itibaren, sureti hareket hakkında, kısa bir program tespit ve arkadaşları tavzif ettim.»

Öykünün gelişmesi önce bir hazırlık çalışmasından geçer:

«O gece birlikte bulunduğumuz arkadaşlar, erkenden beni terkettiler. Yalnız İsmet Paşa, Çankaya'da misafir idi. Onunla yalnız kaldıktan sonra bir kanun lâyihası müsveddesi hazırladık.»

1921 tarihli Anayasa'nın bazı maddelerini değiştirmek suretiyle Cumhuriyet'in ilânını düşünüp kararlaştıran Kemal Paşa, ertesi gün, yani «29 Teşrinievvel 1923 pazartesi» öğleden önce saat 10'da «Halk Fırkası»nın Grup Yönetim Kurulu'nda ele alınan «Heyet-i Vekile intihabı» sorununun çıkmaza girmesi üzerine kendisine başvurulunca 28/29 Ekim gecesi hazırladığı kanun taslağını önerir. Uzun tartışmalardan sonra önerinin kabul edilmesi üzerine de konu Meclis'e gelir. Teklifin kanunlaşması üzerine alkışlarla «Yaşasın Cumhuriyet!» sadaları birbirine karışır.

«Nutuk»ta «tarihî an» kısaca anlatılmıştır:

«Efendiler, Meclis'ce Cumhuriyet kararı 29/30 Teşrinievvel 1923 gecesi saat 8.30'da verildi. On beş dakika sonra, yani 8.45'te reisicumhur intihap olundu. Keyfiyet aynı gece bütün memlekete tebliğ ve her tarafta gece yarısından sonra, yüz bir pare top endaht edilerek ilân olundu.»

158 üyenin oybirliği ile «Ankara Meb'usu Gazi Mustafa Kemal Paşa»nın Cumhurbaşkanlığına seçilmesinden sonra yaptığı kısa konuşmada yer alan şu sözleri bugün de hatırlanmaya değer:

«Daima, muhterem arkadaşlarımın ellerine çok samimî ve sıkı bir surette yapışarak onların şahıslarından kendimi bir an bile müstağni görmeyerek çalışacağım. Milletin teveccühünü daima noktai istinat telâkki ederek hep beraber ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mes'ut, muvaffak ve muzaffer olacaktır.»

Cumhuriyet'in ilânını izleyen yıllar yeni atılımların

yöneticileri ve aydınları sardığı yıllar olur. Devrimler birbirini izler. Devrimin ideolojisini yapmak için bir araya gelen aydınların oluşturduğu «Kadro» hareketinin 1932 yılında başlayabilmesi kadar, «İlkkânun - Sonkânun 1934 - 1935» işaretini taşıyan 35 - 36. sayı ile sona ermesi de Türk Devrimi açısından onulmaz bir kayıp olmuştur. Derginin 1. sayısında yer alan imzasız başyazıda söylenenler düşündürücü bir tanık sayılabilir:

«Türkiye, bir inkılâp içindedir. Bu inkılâp durmadı. Bugüne kadar geçirdiğimiz hareketler, şahit olduğumuz muazzam kıyam manzaraları, onun yalnız bir safhasıdır. Bir ihtilâl geçirdik. İhtilâl, inkılâbın gayesi değil, vasıtasıdır.

Bu ihtilâl safhasında dursaydık inkılâbımız akim kalırdı. Halbuki o, genişliyor, derinleşiyor. O, henüz son sözünü söylemiş, son eserini vermiş değildir. Tesviye edilmiş bir zemin üstünde yarınki Türk cemiyetinin, kendine has ve kendine uygun binası kurulabilmek için, inkılâbımız, derinleşme ve genişleme istikametindedir.»

Biz, gene Cumhuriyet'e dönelim.

Kuruluşunun 10. yılında Atatürk'ün Ankara'da yapılan büyük törende söylediği ve tarihe «Onuncu Yıl Söylevi» olarak geçen konuşmada, Cumhuriyet'in 50. yılında da düşünülmeye değer ışıklı tümceler yer almaktadır:

o «Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyetidir.»

o «Yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü, daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz.»

o «Yurdumuzu dünyanın en mâmur ve en medenî

memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.»

o «Geçen zamana nisbetle, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız.»

o «Türk Milleti,

Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını daha büyük şereflerle, saadetlerle huzur ve refah içinde kutlamanı gönülden dilerim.»

Atatürk, büyük «Nutuk»u sona erdirirken 20 Ekim 1927 günü söyledikleri «Cumhuriyet» ve «Gençlik» kavramlarını birbirine bağlamaktadır:

«Bugün vâsıl olduğumuz netice, asırlardan beri çekilen millî musibetlerin intibahı ve bu aziz vatanın, her köşesini sulayan kanların bedelidir.

Bu neticeyi, Türk gençliğine emanet ediyorum.

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir.»

Zihinlere yer eden bir uğursuz tabloyu çizdikten sonra da sözlerini şöyle bağlayacaktır:

«Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte; bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır.»

Cumhuriyet'imiz ikinci 50 yılına başlarken, «yaşta» ve «başta» genç «cumhuriyetçi»ler olarak görevimizi bilelim.

Bu yazıdaki alıntılar «Nutuk, C. II, s. 268 - 277, 336 - 337 (İstanbul, 1934); Kadro, S. 1, s. 1 (Ankara, 1932); Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 271 - 272, (Ankara, 1952)» adlı yayınlardan yapılmıştır.

HALİKARNAS BALIKÇISI

Azra Erhat

Halikarnas Balıkçısı hocam, ustam, pîrimdir. Dostluğumuz şöyle başlar: Homeros'u çeviriyordum, İlyada'nın önsözünü hazırlıyordum ki, bir akşam Balıkçı benim görüşlerimi altüst eden bir konuşma yaptı: Homeros İzmirlidir, dehasının kaynağı Anadolu'dur, ışık Ege kıyılarından doğmuştur. Yunanistan bu yaratıcılığı sonradan kendine mal etmeğe girişmiş, Batı da bu görüşü benimsemiştir. «Yunan Mucizesi» diye bir kavram atmışlar ortaya, oysa Yunan Mucizesi değil, Ege Mucizesi vardır. Haksızlık var, onu düzeltmek gerekir: Batı uygarlığının ve kültürünün kaynağı Anadolu'da aranmalıdır, binlerce yıl öncesine uzanan bu kültürün mirasçıları biziz, biz Türkler, Anadolu'nun sahipleri.

Halikarnas Balıkçısı bir kültür savaşının programını çiziyordu. Ona gönüllü katıldım. Elimden tuttu, önce bana Ege'nin uygarlık merkezlerini gezdirdi: Efes, Bergama, Priene, Milet, Didyma... daha birçok eşsiz şehir kalıntıları. Anlatıyordu oraları, tarihleri, sanatları, düşünüşleri ve yaşamış insanları ile canlandırıyor; onunla da kalmıyor, bitkisinden taşına, toprağından denizine kadar bütün özellikleri ile seriyordu onları gözümüzün önüne. Kendisi Homeros oluveriyor, Herakleitos oluveriyor, Büyük İskender gibi elinde nartheks meşalesi Dionysos alaylarında koşuyor, tiyatrolara çıkıyor, Sen Jan'ın sözlerini haykırıyordu Efeslilere. Ardından gelen turist kalabalığı ağzı açık dinliyor, hayır dinlemiyor, yaşıyordu .Düşünün, binlerce yıllık yaşamı bir canlının ağzından yaşamak ne demektir! Dipdiri çıkıyorduk bu gezilerden, geçmişimizin bilincine varmış olarak, büyük

insanlık serüvenini bugün de yaşayabileceğimize, yaşatabileceğimize inanarak.

Bir de mavi yolculuk vardı. Mavi yolculuğa ilkin Balıkçı çıkmıştı yıllar yılı Bodrum kıyılarından, kendi yatağan sandalıyla. Sonra dostlarını da götürmüş, Cova yani Kerme körfezinde gezdirmişti. Ama tirandiller, piyadelerle yapılan bu gezilere ancak denizciler, balıkçılar, erkekler katılabilirdi, turistler, hele kadınlar hiç katılamazdı. Oysa ben öyle istiyordum ki, mavi yolculuğa gideyim...

Halikarnas Balıkçısı'nın kadına saygısı sonsuz ve eşsizdi. Anadolu'da ilkin anaerkil bir topluluğun yaşadığına ve asıl Anadolu uygarlığının bu temelden doğup filiz verdiğine inanırdı. Sonraları babaerkil bir toplum olan Yunan'ın bu düzeni bozduğunu ileri sürerdi. Ağır yergilerle kınardı erkeği mutlak hâkim kılan din ve dünya görüşlerini Halikarnas kraliçesi Artemisia'yı över dururdu, dünyanın yedi harikalarından biri olan Mausoleum'u zamanın en seçkin sanatçılarına yaptıran, Salamis deniz savaşında aklı erkeklerden üstün çıkan kadın amirali. Ana Tanrıça Kybele, Amazonlar, Leto, Artemis, Meryem Ana... Tanrıça ya da insan, ölümlü ya da ölümsüz, kadındı ya hepsi. Doğa ile ilişkisi daha kuvvetli, doğurganlık ve bereket kaynağı dişi varlığa taparda Balıkçı. Ve de, en güzeli, her kadında yaratıcılığı uyandırmaya, ortaya çıkarmaya uğraşırdı. Beni de aldı götürdü mavi yolculuğa. O gün bugün hep giderim, ömrüm oldukça da gideceğim.

Balıkçı'ya çırak oldum. Yazı yazmasını öğretti bana. Coşku ve hız isterdi yazıda, korkusuz bir atılganlık, yürek ve sevgi. Şiir, nesir ayrılığı tanımazdı, lirizm her sözün, cümlenin içine sızmalıydı, doğa canlanmalıydı, gönül titremeliydi yazıda. Düşünce de, bilim de ancak o

zaman angılanır, yansırdı insan sözünden dışarı. Fikir olayları arasında öylesine cüretli köprüler kurardı ki, derinliğine varamayanlar deli saçması sayabilirlerdi söylediklerini. Kuru bilimden nefret ederdi Balıkçı. Bu davranışla açtığı çığırın nereye varacağını biz daha bilemeyiz, ama bir Türk düşüncesinin tohumlarını ektiğine, temellerini attığına hiç şüpheniz olmasın.

Bu çabasında en sağlam, en insancı ve ülkücü arkadaşı Sabahattin Eyuboğlu idi. Başka başka özler ve düşüncelerle yoğurulmuş bu iki ulu insanın dialogu yaman bir dialogdu. Dostlukları göz yaşartıcıydı. Bir sevgi alevinin harlaması gibiydi her buluşmaları, her söyleşileri.

İkisi de ayın on üçünde bir cumartesi günü saat üç sularında gözlerini hayata yumdular. Kaybettik iki büyük dostu. Halikarans Balıkçısı'nın mavi cenazesi ardından Bodrum'a doğru yol alırken içimdeki yalnızlık karaya çalıyordu, sonra baktım Bodrum var, Bodrum'un insanları, balıkçıları, süngercileri iki sıra olmuşlar, eller üstünde değil, parmaklar üstünde taşıyorlar nâşını ak sokaklardan gömüleceği yalçın tepeye kadar; boy boy çocuklar küme küme olmuşlar, yüreklerinde Halikarnas Balıkçısı çarpıyor. O zaman anladım ki, yalnız değilim, Bodrum'un, Ege'nin, Türkiye'nin halkı var, sevgi dolu yürekleriyle ve dedim ki: Ne mutlu yurdu Anadolu olana, dostu Halikarnas Balıkçısı olana. Merhaba!

Halikarnas Balıkçısı'ndan S. Eyuboğlu'na mektup :

28 Haziran 1963

MERHABA MERHABA SABAH CAN
MERHABA CANIM EFENDİM

Her zaman senden mektup alınca içim açılır açılırdı. Hattâ «hah işte Sabahattin'den mektup» derdim, - çünkü zarfın üstü daktiloyla yazılsa bile - mektubu açmadan senden geldiğini bilirdim, duyardım daha doğrusu. Bu sefer de efendim, yüksek göklere alabildiğine kanat açan kartal gibi, yüreğim açıldı, ferahladı. Açtık mektubu. Mektup kasvetliydi. Kasvetin daktiloyu bile etkilemiş. «O»ların, «a»ların bile açık yerleri kapanmış. Mektubunu önüme alıp cevap veriyorum. Yekten şöyle başlıyorsun, «her bakımdan yurttaşlarımız olan Anadolu filozoflarına olsa olsa istemeyerek saygısızlık etmiş olabilirim...» Hoppala! İster isteyerek, ister istemeyerek ferah fahur saygısızlık edebilirsin. Ağzını, yüreğini ben mi kilitleyeceğim? Et be! saygıyı da, saygısızlığı da, gönlün özlediği gibi. «Benimkisi, diyorsun, sana karşı ne de Nietsche'ye karşı Sokrates'i bir yurttaş olarak savunmaktır.» Şu Nietsche'yi ne sokuyorsun. Onun ilk Yunan uygarlığına ne kadar hayran olduğunu bilirim. Ama benim düşüncemde o yok! Ben Sokrates'le Yunan filozoflarına insan aklının Iyonya'da aldığı yönün önüne geçerek insan aklını başka bir yöne saptırmış olduklarından şikâyetiçyim. Eh be Sabah etmeyeyim mi? Hem de başkasına değil, sana - çünkü sana yazarken kendime yazıyorum gibidir. O zaman - yani kendime konuştuğum zaman ağzıma geleni söylerim. Yetmiş türlü duvarlar arasına sıkışmış gibiyim. Eh Acanım bırak da sana bari duvarsız konuşayım, kendi kendime söylüyor-

muşum gibi. Yoksa alimallah sana gene yazarım ama bu sefer duyarlı yazmak olur ki, beni fena üzer be yahu! Senin de öyle bana terbiyeli edepli yazmanı istemem be, küfür mü edeceksin savur gitsin, senin de için, benim de içim ferahlasın biraz, şu sıkıfıkı ferahsızlık içinde. Hava gibi serbest, dah edelim gitsin. Çıka çıka Sabah çıkmış karşıma başında, kapkara tepesi yüksek şapkasıyle, sırtında da redingot (aslı «reading coat»dır. Bizde redingöt derler). Hani Sabah yakışsa bari. Başında kırmızı korsan mendili, yanında pala, önünde anzarotuyla yan yatmış korsan gibi çıkacaksın rahat rahat. Bunu dedimse senin yazdıklarını kabullendim sanma. Hayır! Örneğin, bak ne diyorsun, «Anadolulu filozofları da ancak Sokrates ve Platon'un açtığı batı kültürü yoluyla yeniden bulduğumuzu nasıl unutabilirsin.» İlk önce Anadolululular filozof değil (hikmet sevenler, *les amis de la sagesse*, filu den sofias. Bizimkiler «Fusiologos»dır) hay *sagesse*'i sevmeselerdi de başka faydalı iş görselerdi daha iyi olurdu. Neyse. Bre yahu, insanoğlu ilerlemesini hiç olmazsa 1800 yıl geciktirdiler. Hem onları batı kültürü tanıtmadı ki. Rastgele oldu, adları sayıldı. Bütün yazdıkları, konuştukları İskenderiye kütüphanesinde yandı. İmparator Theodosius'un («Allah vergisi» adamın adı) emriyle İskenderiye patriği Theophilos (yani, Allahın dostu, adamın adı) gidip yaktı kütüphaneyi. Ama, Theophilos emir kuluydu. Asıl sorumlu, asıl yakan dünyanın ilk «Theogos»u Platon'dur (sonra halife Ömer'i suçlandırdılar, oysa ki, Ömer zamanında çoktan yanmış kül olmuştu). Sana bir resim gönderiyorum. İşte sıkıştılar şimdi de birleşmeye çalışıyorlar - *les esprtis de mal* - yeni dünya ve aydınlık karşısında. Şu suratlara bak, şu karnaval ruhlarına bak ne rezalet! Diplomatlığıyle an şan salan müteveffa Papa

Jan da, baktı ki olmayacak diplomasiyle sulhtan bahsediyor. Papalık dayansın diye Vatikan'ı modernize etmeye çalışıyor. 2000 yıllık katolik an'anesini teknolojik devrimize uydurmaya çalışıyor (yeryüzünde barış - pacem in terra) encyclik bildirisiyle. Ama yaya kaldı tatarağası. Acırım! O da insan! Ama ne yapayım? Asıl yapması gereken, tepesindeki üç kat tacını St-Pierre'in kapısına fırlatmak, başından kapıp, «Ben artık insan oldum» diye bağırarak. St-Pierre'in yanındaki bir tavernaya girip güzel bir campania Romana muskat şarabı içmektir. Anadolulular hakkında batı kültürü, pek isteksiz bir iki satır yazdı. Onlar antipatikti. Çünkü, tanrıyı (teolojininkini) tanımıyorlardı, ölümsüz ruhu tanımıyorlardı. İsa'ya uyacak ya da benzeyecek isavârî bir halleri yoktu. Hah durup dururken boktan künet bir nedenle haça gerilselerdi, eni konu reklâm olurdu. Komili sabunu, Büyükdere makarnası ve Mobilgaz benzini reklâmları gibi. Batı kültürü asıl Sokrates, Platon ve Justinian'a dek onların arkalarından gidene değer verdi. Onlar hakkında kütüphaneler dolusu yazdılar. Biliyorum, ben yalnızım. Ama başım bunu görüyor. Ve gördüğümü yazmazsam, beni canlı canlı meydana çıkarmış olan yaradılışa ihanet etmiş olurum. Yazıyı da bittabi en insan saydığım ve tesadüf eseri benim devrimde yaşamış bir insana yazarım bunları. Bilirim, kızsa da vız gelir - ama tâ içinden - «Bu Cevat insafsız ama, adam haksız da değil, Allah belâsını vermesin,» der. İşte bu be Sabah! Bana kafa vermişler ki, kullanayım, midemi her gün öğle akşam yiyerek kullanıyorum a! Yalnız b... yapıyor ama. Bu b.. yapmakta haklı olması için kafayı da işletmek zorundayım. Sonra bak ne diyorsun, «Otuz yıldır Platon'un şusunu busunu Türkçeye çevirmekle uğraşan bir enayi dümbeleği olarak şunu söylemek is-

terim ki sana, bu adamın... gerçeklerle hiç bir ilgisi yoktur.» Bu ne biçim söz be Sabah! Otuz yıllık... enayi dümbeleği. Bak sana düşüncelerimi kısmen yazdım. Başkalarına da yazmazdım bu dârı dünyada. Sen böyle lâfları ne kullanıyorsun. Sana şu kadar sayfa yazdım. Eğer yaptığın ukalâ dümbelekliğiyse, vallaha billaha al o yazıları ukalâ dümbelekliğidir diye cart curt yırt at! Lâf mı. Her şey bilinmeli. Hem sevmem ben o adamları, ama adam muhitin şipşirin yetiştirdiği büyük bir artist. Türkiye de bilmeli onu. Bilmeli ki, onun üzerinde düşünülebilsin. Bence adam yanıldı. Ama yanılmanın büyük kıymeti var. Artık o yön anlaşıldı. Başka bir insan o yönden giderek vakit kaybetmez. Adam bir gerçek aramış. Aramış a! İşte o kadar. Büyük şey gerçeği aramak. O da gerçek arayıcılar arasında. Bu yazdıklarım doğru. Bundan ötesi doğru olmaz, bu taktirde sana ihanet etmiş olurum. Şimdi biliyorum 'yeni dünya dediğime, sen batı kültürü diyeceksin. Hayır, yepyenidir. Eskilerle yeni yapılmaz, eski elbiselerin parçalarından yamalar dikilir. Harlequi'nin elbisesine döner. Her yeni eskinin gübresi, ya da gübreleşmişi üzerinde yetişir. Biri gübre olmayınca, öteki yetişmez.' Kültüre kültür denmesi de biraz bundan olacak. Söz zıraîdir. Ama bir kültür bugün var olup yarın sönmez. Birbirinin üzerine abanır, şöyle:

Batı kültürü

18. yüzyıl 19. yüzyıl 20. yüzyıl Yeni kültür

Eski kültür zortlayacağını anladı mı sertleşir, toplanır, faşistleşir, öteki yeni kültürü bastırmaya çalışır. Biliyorum senin görüşün bu değil. Sağol Can Sabah. Asıl bu yeni kültüre aitsin sen. Ona tutulmuş yüreğin. Tekme atsan, protesto etsen, tıpkı oltaya takılmış or-

fos balığı gibi yüze çekeceksin, sende o kafa, o yürek varsa, - ki var - gelmeme edebilemezsin. Seni dogmalık cartcurtçular kızdırıyor. Benim de tepemi attırırlar. Aman bir diktatör kesilirler, sert sert 'şu şudur, bu budur' diye bir konuşurlar ki, akan sular duracak. Sitir et onları. Bırakmazlar insan kendi başını kullansın. Onların başlarını kullanacaksın, kendininkini değil. Defol balkabağı. İnsanın gözünde, kendi gönlünden gelip de, kendi gönlünden kopanı vermek de. Hayır sen şunu vereceksin! dediler miydi. A be arkadaş, sen tırnağımı yaratamazken başımı yaratmaya kalkıyorsun? Sen papağan gibi cartcurt edeceğine kafanı kullan. Herkesin bir görüşü var. Zaten bir şeyin ne olduğunu anlamak için başka başka açılardan bakmalı. Bir insan ancak bir açıdan bakabilir. İki göz paralel olarak bir yöne bakabilir. Gözün ardında düşünen kafa varsa, insan birkaç açıdan birden bakabilir. Yani, iki görüşte birden bulunamayız. Yani, bir insanın bir görüşü olur. Benim de görüşüm bu. Ama şunu da kabul etmek gerektir ki, «Yeni»nin karşısına «Eski»; yeninin canına okumak için silâhla çıkarsa öteki elinde bir kırmızı karanfille karşılayamaz. O da silâh kullanacak, ötekinin parayla yaptığı propagandayı bastıracak. Eskinin kendisini savunmaya ne kadar hakkı varsa, Yeninin de tâ o kadar hakkı vardır.

Sana, «Life»tan kopardığım birkaç sayfayı da gönderiyorum. Bodrum'da atomik buluşları öğrenebilecek kitaplar ısmarlıyor, ve o şeyleri izleyecek vakit bulabiliyordum. Burada bulamıyorum. Amma da şimşek gibi fırlıyorlar. Sana yazıda biraz bahsetmiştim. Gelecekte belki olacak diye, ben okurken olmuş bitmiş bile. Daha kimbilir gizledikleri neler var? Bodrum seyahı: — Deli İbrahim cevap vermedi. Ama gene yazacağını

Artık nasıl olursa olur. Ne yapalım. Ben yoruldum. Burada mektubu bitiriyorum. Merhaba Sabah Merhaba. Gözlerinden hasretle öperim.

Cevat

o

YAPI 73

her renge boyadılar yapıyı
bir fıstıkî yeşil kaldı,
demir kolanların yerini
şimdi keresteler aldı..

Ömer Nida

HALİKARNAS BALIKÇISI

I

Ölümle Kalan

Uzanmış duruyor uzun boyu
Uzanmış uzun bir sokak gibi.

Durmuş yüzü
Beyaz gömleği, çıplak ayakları.

Yosunlar, ırmaklar
Buraların dağ otları saçları.

Bakıyor kâğıt. Ölüm
koymuş çünkü şapkasını.

Bakıyor
Bir ağacın en uzun bir dalı.

Bir kitap
Denize açılacakmış gibi duruyor.

Elyazılarına vuruyor güneş
Ve giriyor avlusuna ölümün.

İki yanında kalmış elleri. Ölüm
açmış çünkü çadırını.

Açık kalemi
Bir umut bir öfke gibi

Hazırlanıyor gök, bir sokak
Bir deniz bir orman yanına gelip kalmaya.

II

Adın Yazıldı

Adın yazıldı
Yanısıra yeryüzünün.

Ey büyük serüvenci, yeryüzü işçisi!

Bir dağ parçası mıydı yüzün
ki kaldı? Ki
büyür yanımızsıra.

Upuzundun.

Nedir sürgünlük? Ki
tuttun elinden? Ki
büyüttün
masmavi yaptın.

Koskocamandın.

Durdun birden
Kâğıt beyazlığında.

Bir yaşama ustasıydın.

Ey oğlu ırmakların, uğuldayan ormanların!

Dünyayla yaşıt mıydın? Ki
yeryüzüydü kitabın.

Doğa okulundandın.

Ey,
yaşamın askeri!

Ölüm nedir ki?
Ki kalsın yanınsıra adı.

Bir yazıkurduydun.

III

Ölüm Yazamaz Yazısını

Şimdi seninle yürürlüğe giriyor
Apansız bir beyaz Halikarnassos da.

Bir mavi senin yazdığın
Simgesi dirimin.

Arı duru bir gök
Nazım'dan iki satır gibi.

Şimdi dünya haritası gibi bir nehir
Yürür seninle;

Bir denizi çeker getirir gibi
Dünya bandıralı.

Sen ki demircisiydin yağmurun
Ve coğrafyanın.

Ölüm,
Yazamaz yazısını.

İlhan Berk

Başkent'ten

«İSPİRLİ MEHMET USTA»

Fikret Otyam

Bir ışık dolar içime postacı geldiği zaman ve Yeni Ufuklar'ın o, yılların düzgünlüğünü sürdüren zarfını görünce.

Çoğunluk, saat onüç sularında gelir postacı, gülerek ve telâşla... «Pat» diye açar paketin ipini, yahut ipin kopmasındandır bu «pat»... «Taahhütlü»lerin defterini uzatır, alır imzamı sonra radyonun altında duran «Cumhuriyet»lerden bir tane çeker, verir selâmını, çıkar telâşla...

Tam iş saatidir, haber bültenleri, bildiriler yığılmıştır masama, kulaklarımız radyoda, atladığımız bir haber var mı diye... Sonra o postacının paketi... Yerli ve yabancı pullu mektuplar, broşürler, kitaplar, dergiler, bültenler...

Kayseri denilince neden pastırmayı, Amasya denilince elmayı anımsarız? Tuhaf bir benzetme ama n'ideyim, Yeni Ufuklar denilince de Sabahattin Eyuboğlu - Vedat Günyol - Azra Erhat üçlüsü düşer aklıma. Damgalarını vurmuşlardır da ondan. Hele, Ferit Celâl Güven adını görünce kapakta, içime daha bir güven dolar... Ankara Halkevi yılları, İtfaiye Alanı, yani bir başka adıyle Hergele Meydanı, Atatürk Lisesi, Atatürk Lisesi'nde «Maarif Vekilinin oğlu Can Yücel» geçer kafamdan... Işık hızı dedikleri acep bu'mola? Oradan Yücel Dergisi'ne, Yücel'de ilk yazımın yayınlanışı ve acemi çizgilerime Makal'ın köyü...

Tam çalışma saatidir, tam yemek saatidir onüç suları ve postacı bu ara gelir... Bir yandan yemek, öte yandan daktiloda tıkırdamak ve ara sıra gelenlere göz atmak!..

Nasıl sevdim Güven'in «Demokraside Öğretmen Gücü»nü, İlhan'ın «Gurur ve Aşağılık Duygusu» yazısını, Günyol'un her satırına, her cümlesine, kelimesine yürekten katıldığım «Söz Namus Üstüne»sini?.. Kocagöz'ün «Örümcek Ağı»nı, Binyazar'ın «Balık ve Halk»ını, Timuçin'in «Tımtıs Kompleksi»ni ve Tütengil'in doğa sevgisi dolu yazısını...

Peki, ne olacak bunları «sevdim» diye yazınca? Yazıların değeri, anlamı daha mı yücelecek, yazarların kiloları, gelirleri mi artacak?

Ne diyormuş Maurice Mességué? «... Yaşamayı, insanları, güneşi, bitkileri, çiçekleri, kadınları ve işimi seviyorum. Benim için en güzel bir duygudur bu... Bana en büyük gücü, en büyük coşkuyu sevmek verir... Sevmenin tutkunuyum ben...»

Bu tümcenin sanki «beni» anlattığını neden, kimden saklayayım? Ekliyorum, «... Doğruyu, güzel olan her şeyi, yararlı olan her güzel şeyi...»

Niçin bölüşmeyeyim bu mutluluğu insanlarla? Sözünü ettiğim yazılardaki güzelliği, yararlı güzelliği, gerçekleri paylaşayım tüm insanlarla diyorum; ama tuhaf, Yeni Ufuklar'ı alan zaten okumuştur bu yazıları, okuyun demeye gerek var mı? Tuhaf, muhaf... Katıldığım bilinsin öyleyse...

«Sevmenin tutkunuyum ben...»

Ordu ilimizde ekmekler güzeldir hepten... Seçim gezisi için geçenlerde yine geçtim Ordu'dan... Fırınların önünde durup seyrettim o tombul, o misk gibi kokan, pişkin ekmekleri... Tokun bile iştahını açan ekmekleri,

bir lokmasını bile bulamayıp ölen nice insanları anımsayarak, burkularak, hattâ öz yurdumda!..

«Neden güzel sizin ekmekleriniz?» dedim bir Ordu'luya... Bilmiyormuş, ama hemen ekledi, «İspirli Mehmet Usta'nın ekmekleri en güzelidir...»

Tahıl Pazarı'nda imiş İspirli Mehmet Usta'nın fırını. Yüklendim fotoğraf makinalarımı, buldum sora sora Tahıl Pazarı'nı ve İspirli Mehmet Usta'nın fırınını... Tam yeri bu deyimin, «Millet kuyruğa girmişti...»

62 yaşında İspirli Mehmet Usta, 1927 yılından beri Ordu'da imiş... 10 Mayıs 1937 tarihinde açmış bu fırını kendi hesabına...

En güzel ekmeği İspirli Mehmet Usta yapar diyen adam eklemişti, unuttum, «Bir tohum mu ne katarmış una, ondan güzel olurmuş ekmeği» diye...

Fırından çıkan ekmekleri koklayıp içime çekerken sordum İspirli Mehmet'Usta'ya, «Nedir bunun, bu güzelliğin, tadın sırrı be Mehmet Usta?»

«İşine dikkat... İşte hünerim budur. Menfaat insanları çileden çıkarır, ne mutlu o insana menfaati yenmiştir. İşini, mesleğini yani, seveceksin... Her şeyi doğru yapacaksın, dikkatle, sevgiyle, aşkla... Hakkını vereceksin bunlarla, böyle yapınca ekmek de neden güzel olmasın? İşin neden güzel olmasın?»

«Ama, Oktay diyor ki, önce ekmekler bozuldu diyor...»

«Benim ekmeğim bozulmayacak,» dedi İspirli Mehmet Usta. «Benim ekmeğim bozulmayacak...»

Sonra anlattı belde buyruklarına göre bir çuvaldan kaç adet ekmek çıkacağını... «Ben her ekmeğe on gram fazla un koyarım,» dedi Mehmet Usta... «Bir sırrı da budur.»

Mehmet Usta hep böyle yaparmış... Bir ekmeğe belirtilen miktardan on gram fazla un koyarmış. Geçenlerde hesap uzmanları gelmişler... Şu kadar çuval un işlemişin, şu kadar çuvaldan şu kadar ekmek çıkar demişler, şu kadar çuval eksiğin var, bunun şu kadar vergisi var, vermemişin; cezasıyle şu kadar bin lira eder... Otuzaltı bin lira mı ne?.. «Haksızlık diyemiyorum. Onların da hesabı doğru, anlattım on gram fazla un koyup ekmeği daha güzel yaptığımı, üstelik fiyat, rayiç fiyat!.. Ama gerekirse vereceğim istenilen parayı, bu yaştan sonra bozacak mıyım ekmeğimi? Ekmeğim ilk günki gibi güzel olsun, bozulmasın bu güzelliği, sırrım...»

Un, hamur kokan ellerinden öptüm İspirli Mehmet Usta'nın... «... Her şeyin hakkını vereceksin sevgiyle... İşini, mesleğini seveceksin... Dikkatle, severek, sevgiyle yapacaksın... Her işin güzel olur.»

Yol boyu düşündüm bu sözleri... İkibinbeşyüz kilometre yol teperken...

Maurice Mességué, İspirli Mehmet Usta'nın, ben de İspirli Mehmet Usta'nın kardeşiyim...

NEREDE İNSAN VARSA ORADA UMUT VARDIR

Afşar Timuçin

Nerede insan varsa orada umut vardır. İnsanın olduğu yerde umut bitmez, yokolmaz. İnsanla gelen ilk şeydir umut, insanla giden ilk şey. Bir şehir bombalandıysa, taş taş üstüne kalmadıysa orada, yıkıntılar arasından çocuk iniltileri geliyorsa, orada umut vardır. İniltiler kesilir, yerini konuşmalar, sevinç çığlıkları alır.

Nerede yürek çarpıyorsa, orada umut çiçekleniyor demektir. Umut da, aşk gibi, sağlıklı insanın varlığından atamadığı bir gerçekliktir. Hastalıkların, kırımların, yıkımların, salgınların, cinayetlerin altından otlar gibi umut yeşerir hep. Yalanlar, yanlışlar, oyunlar, düzenler geçicidir. Zaman gider, ürün ve umut kalır. Umut hemen bir tasarıya dönüşür, tasarı hemen bir çabaya bağlanır; bir de bakarsınız insanın yapıcı elleri işliyor. Kayaları işliyor, demiri işliyor, toprağı, bezi, tahtayı, taşı işliyor; boyalar birleşiyor resim oluyor, taşlar kırılıyor yontu oluyor.

Nerede umut varsa orada insan vardır. Umutsuzluk ölümdür.

«Tamam, bitti işte, artık tamam, bir daha olmayacak, tamam!» diyenlere bakmayın. Neymiş tamam olan? İnsanın varolduğu yerde hiç bir şey tamam değil. Nerede insan varsa orada eksiklik var. İnsan dünyası bir bitmemişlikler dünyasıdır. «Tamam!» diyen kendini bitirmiştir. İnsanlar biter, insan sürer. İnsan sürecektir, bastığı toprak varoldukça. Makine seslerinin yükseldiği yerde umut nasıl bitermiş! Baltanın oduna gömüldüğü yerde, tırpanın otlara pırıl pırıl sokulduğu yerde, küreklerin suyu hışır hışır yardığı yerde her şey bite-

bilir ama umut bitemez; ekmek bitebilir, su bitebilir, ama umut bitemez.

Umutsuzlar mikrop saçar dünyaya. «Tamam, bitti işte!» der umutsuz. «Artık olmayacak!» Nedir olmayacak olan? Güneş doğmayacak mı? Çocuklar koşuşmayacak mı? Tohum patlamayacak mı? Tomurcuk yeşermeyecek mi? «Ben artık yontulmam!» mı diyecek taş? «Balıklarımı vermem!» mi diyecek denizler? Yağmurlaşmaktan mı kaçınacak bulut? Rüzgâr esmeye yanaşmayacak mı?

İnsanın olduğu yerde bitimler yoktur. İnsanın olduğu yerde değişmeler vardır. Değişmelerden umut doğar. Yıkımlardan bile umut doğar. Eşsiz yıkıntılardan. Bombalanan şehirler eskisinden daha güzel kurulur.

Düşmandan daha büyük düşmandır umutsuzluk. Umutsuzluğa düşen şehir yenilir. Umutsuzluğa düşen insan ipi eliyle geçirir boğazına. Umutsuzluğa düşen kaptan gemiyi kayalara bindirir. Umutsuzluğa düşen sanatçı başarıdan uzaklaşır. Umutsuzluğa düşen savaşçı yenilir. Nerede umutsuzluk varsa orada bitmişlik vardır. Umutsuzluğun olduğu yerde insan yoktur artık, insan biçiminde canlılar vardır, birbirlerini yiyen canlılar...

Umutsuzlar da çöpler gibi yokolur gider, suyla, rüzgârla... Geriye umutlular kalır, gerçek insanlar, direnen, inanan, savaşan insanlar... Düştüğü yerde uzun uzun sızlanmadan kalkan, tutsak edildiği yerde korkularla içli dışlı olmadan kendini toplayan, hiç bir şeysiz bırakıldığı yerde hemen bir toparlanma tasarısı kuruveren, her şeyin pisleştiği yerde pisliğe bulaşmadan varlığını sürdürmeyi beceren insanlar... Onlardır çağımızın adlı ve adsız kahramanları, onlardır çağımızın duyulmuş ya da duyulmamış önderleri. Asya'da, Avrupa'da,

Afrika'da, Amerika'da, Fransa'da, Şili'de, İspanya'da, Bolivya'da, Türkiye'de...

Kendi için yaşayan insan umutsuzluğu, hem kendi hem başkaları için yaşayan insan umudu önerir. Umutsuzluğu pazarlayanlar gerçek umutsuzlar değil, umutsuzluktan çıkarı olanlardır. Onlar da bilir dünyanın umutsuzları her gün biraz daha ayıkladığını. Ne kadar ayakta dursak iyidir, derler, bütün bencilliğimizle, bütün açgözlülüğümüzle, bütün korkumuzla, bütün açmazlarımızla. Ve inandırmaya bakarlar: «Umut öldü! Artık umutsuzluğun mevsimidir. Artık tamam! Artık her şey tamam! Bitti artık!»

Bitmedi. Nerede insan varsa orada umut vardır. Vişnelerin karaya çalan kırmızısı gibi, incirlerin sayılmakla bitmeyen oyuncak çekirdekleri gibi, bir odanın penceresinden bir çırpıda girip bir portakalın yuvarlaklığını kaplayan bir gün ışığı gibi, bir kelebeğin kanadına konan bir yağmur damlası gibi, karların akşamlarla yarattığı koyu mavi aydınlıklar gibi, çocukların yüzüne konup konup kalkan sevinç gülüşleri gibi, yoksul bir bahçenin pembeliğine dökülen gölgeler gibi, çocukların sularda bulduğu dipdiri gidişler gibi umut.

Bırakın yıkılsın, daha sağlam kuracaktır kendini.

ÜN AVCILIĞI

İsmet Zeki Eyuboğlu

Sabahattin Eyuboğlu, altmış dört yıllık ömrü süresince yetmiş çeviri, onüç telif, oniki film, binlerce silayt bırakarak aramızdan ayrıldı. Her insan gibi onun da birtakım eksik yanları, zamanla düzeltilmesi uygun görülen yanlışları olabilir. O, göksel bir varlık, tanrısal yeteneklerle donatılmış, dokunulmazlıkları olan bir ermiş değildir. Ancak, gerçekten aydın olan, okuduğunu anlayan, eksikliği başkalarından çok kendinde aramanın olgunluğuna ulaşan, özü sözü doğru bir kimse için eleştiride ilk aranması gereken saygıdır. Bir insan, artık kendini savunma olanaklarından yoksun, dünyamızdan göçmüş bir aydını eleştirirken kendi yeteneklerinin sınırlarını, gücünün nereye değin yettiğini bilmez, kendini tanımaz, başkalarında eksiklik, yanlışlık aramaya kalkar, eleştiriyi düpedüz saygısızlık, bilinçsizce saldırı olarak anlarsa ona uygar ölçüler içinde söylenecek söz yoktur. Kendini başkalarından üstün görme, güçsüzlüğün, beceriksizliğin, kendini beğenmişliğin en açık belirtisidir. Gerçek güçlü, elinden iş gelen, başarılı olan bir kimsenin övünmeğe, kendini olduğundan büyük görmeğe gerekim duyması olacak iş değildir. Bilen, beceren, başaran yapar, elinden geleni ortaya koyarsa gücünü, yeteneğini gösterir. Yoksa beceriksizliğini, başarısızlığını birtakım sudan, sığ nedenlerle örtbas etmeye kalkışmak insanca bir tutum, aydınca bir davranış değildir. Daha ilk sayısından beri şuna buna sataşmakla işe başlayan, sürüm sağlamaya çalışan bir dergide olumlu, başarılı bir iş şöyle dursun, eleştirmenin ne olduğunu bile bilmeyen, her sözünde saygı sınır-

larını aşan, olumsuz, kendi özünü ortaya koyan gereksiz saldırılara geçen bir «lüzumsuz yurttaş»ımız, Sabahattin Eyuboğlu'nun Montaigne'den çevirdiği «Denemeler»i ele alarak kendince eleştiriyor, yanlışlar buluyor, bunları da bir aydından çok, sokak adamına yakışan bir ağızla, utanılacak bir söyleyişle göstermeye kalkışıyor. İlkin «Denemeler» çevirisinin değişik yıllardaki önsözlerini ele alarak Sabahattin Eyuboğlu'nun günün durumuna göre yazı yazdığını, konuştuğunu göstermek istiyor. Bununla da yetinmiyor, Montaigne'e «materyalist» demeye vardırıyor işi. Sözüm ona Eyuboğlu «materyalizmle ilgili bölümleri» bile bile atlamışmış, bu yüzden namuslu bir çeviri yapmamışmış, demeğe getiriyor.

Bu ün avcısı önce şunu bilmeli ki, Montaigne «materyalist» değil, hümanisttir. Onda, günümüz anlayışına göre materyalizmle bağdaşacak bir düşünce, bir görüş yoktur. Montaigne'in yaşadığı çağda, bir felsefe çığırı olarak (bugünkü anlamda), materyalizm yoktu. O dönemde Demokritos'tan gelen bir atom kavramı vardı. Materie kavramı bugünkü felsefe çığırlarınca söylenen anlamda değildi. Yer kaplayıcı nitelik taşıyan bütün varlıklara, yalnız düşüncede yaşayan varlıkların karşıtı olarak, *materie* deniyordu. Bir felsefe çığırı olarak *materyalizm* ancak XIX. yy. da doğdu. Sayın ün avcısının *materie* dediğine eskiden *hyle* denirdi. İslâm düşüncesinde *madde* anlamına gelen *heyula* bu *hyle*'den doğmuştur.

Yakın zamanlara değin Montaigne bir bilge (filozof) bile sayılmaz, felsefe tarihlerinde ona yer verilmezdi. Montaigne, ancak bir ahlâk adamı, bir *moralist*, bir *hümanist* olarak geçerdi. Bütün düşüncelerini insan varlığının açıklanışı, kavranışı konusunda yoğun-

laştıran, insan değerlerini anlamaya, anlatmaya çalışan hümanizm bir felsefe çığırı değil, bir görüştür. Felsefe çığırları belli ölçülere bağlanmayı, bilgi, etik, estetik, varlık, metafizik insan, ontoloji gibi değişik alanların içerdiği sorunları belli bir açıdan görmeyi, çözümlemeyi gerekli kılar. Hümanizmin özü ise insan sevgisine, insanı anlamaya dayanır. İnsan değerlerini (insanı değer taşıyan bir varlık olarak anlamayı) açıklamayı, insanı konu edinmeyi içeren bir görüşü benimseyen humanist kişi insana yöneldiği sürece materyalist de olabilir. Materyalizm hümanizme, hümanizm de materyalizme engel değildir. Belli bir anlamda (insan emeğini bir insan yaratması olarak değerlendirdiği için) Karl Marx da hümanist'tir.

Bu pek sayın ün avcısı bunları bilmeden, anlamadan boyunu aşan, kavrayış gücünün daracık sınırlarını zorlayan sorunlara değinmeye yelteniyor.

Bir dağın eteğinde keçi ile bir koç otluyormuş. Dağın doruğunda alabildiğine yeşillikleri görünce keçinin ağzı sulanmış. Yukarı, dağın doruğuna bakar dururmuş. Sonunda koça dönerek: «Koç kardeş, ben bu dağın doruğuna çıkıp o güzelim yeşillikte otlayacağım,» demiş. Koç gülmüş, sonra keçiye: «Yapma keçi kardeş, bak senin kıçın açık. O doruğa tırmanmaya kalkınca kıçını gören gülecek. Gel etme, eli günü kendine güldürme, o doruğa yükselmek senin işin değil,» demiş. İşte bu öyküyü ansıdım sayın ün avcısının eleştiri dediği sataşmalarını okuyunca.

Sabahattin Eyuboğlu'ya neden Montaigne'den seçmeler yaptın, neden bütün Denemeler'i çevirmedin diye çatıyor. Denemeler'in yüzde yetmişi o çağda geçen din savaşlarıyla, hıristiyanlıkla, ona değgin olaylarla ilgilidir. Türk okuyucusunu pek ilgilendirmez. Bizi ilgi-

lendiren yerleri azdır. Eyuboğlu da kendi görüşüne göre seçmeler yapıp çevirmiş. Alman dilinde de, öteki Batı dillerinde de Montaigne'den yapılmış böyle seçmeler vardır. Fransızcada bile. Buna karşılık, hiç bir Batı aydını kalkıp da, vay sen niçin Montaigne'den böyle seçmeler yaptın, niçin Denemeler'in bütününü almadın, çevirmedin diye saygısızlığa varan bir dille sataşmaz. Bunlar çeviri değil «atlayıp zıplamalar»dır, «kırpmalardır,» diyecek ölçüde küçülmez, gülünç duruma düşmez.

Montaigne'den materyalist aydınlar da, spiritualist aydınlar da, bizim çelimsiz ün avcısı da gönüllerinin isteğince yararlanabilirler. Montaigne'in büyüklüğü de burada işte. Her aydına, her düşünüre açık olmasında. O, yalnız bağnazlığa, saygısızlığa, yobazlığa, anlayışsızlığa karşıdır, öyle yapanlara kapalıdır.

Montaigne, sayın ün avcısının sandığı gibi bağnaz, belli ilkeler içinde sıkışıp kalan, yalnız materyalizme açık bir aydın olsa, Lucretius, Horatius, Juvenalis, Persius, Vergilius, Tibullus, Terentius, Ovidius, Seneca, Catullus, Cicero, Plautus, Lucianus, Martialis gibi düşünceleri, görüşleri birbirine karşıt ozanlardan, aydınlardan seçmeler alır da Denemeler'ine koyar mıydı? Belli bir felsefe çığırına, materyalist görüşe bağlı bir aydın böylesine çelişik görüşlere değer verir mi? Bir baksın sayın ün avcısı, materyalist düşünürlerde kendi görüşlerini pekiştirmek için karşı oldukları aydınların yapıtlarından alınmış, seçilmiş örnek bölümler var mıdır?

Sayın ün avcısı yazısının bitiminde şu pek saygılı, kendi gibi düşünen kimselere yaraşır sözleri söylüyor: «... günlük ekmeğim için çalışma görevim bu kadar ağır olmasa oturur Montaigne'i yeniden Türkçeye çevirirdim. Piyasadaki çeviriyi de elimden atar, kimseye okutmazdım. Hem de böyle bir çeviri yaparken, Miskin

Yunus bu sözü iğri büğrü söyleme - Seni sigaya çeker bir Molla Kasım gelir, sözünü masamın karşısına, duvara asar, arasıra bu sözü yüksek sesle okurdum.» Evet, ün avcısının özlediği Molla Kasım kendi kişiliğinde çıkmış ortaya, Yunus Emre'yi bile ürküten ağusunu kusuyor. Ün avcısının bu sözlerinde kendine güvensizliği, güçsüzlüğü, ne türden bir aydın (!) olduğu bütün çıplaklığı ile sırıtıyor. Bu sözlerin söylendiği, kitapların toplatılıp yakıldığı ülkeler Mussolini İtalyası, Hitler Almanyası, bir de Stalin Rusyasıydı. Sayın ün avcısının ne denli bir düşünce karmaşası içinde bulunduğunu kendi sözleri gösteriyor. Montaigne'in yapıtını eksiksiz, Eyuboğlu'dan daha başarılı bir nitelikte Türkçeye çevirmesine ekmek parası, geçim sıkıntısı engel oluyorsa, üzülmesin. Ekmek parasını veririz, buyursun sofrамız açıktır, kendisi gibi daha niceler doyar kapımızda. Sayın ün avcısı gene yazısının bitiminde şu incileri saçıyor: «Montaigne de, Sabahattin Eyuboğlu da ölmüştür. Acaba bu durumda kime daha saygılı olmalıyız? Hiç bir zaman ölmeyecek olan okuyucuya saygıyı ne yapmalıyız? Ben, gerçekten bir değer yaratmış olan Montaigne'e daha çok saygı duyduğum için böyle bir yazı yazıyorum.»

Ne denli bir bilinç çöküntüsü içinde olduğu bu sözlerinde de sırıtıyor sayın ün avcısının. Gerçek aydın, gerçek insan için birine saygı duyarken, ötekine saygısızlık yapmak mı gerekir? Bilinç bulanıklığı içinde olmayan bir kimse birini eleştirirken saygısız olmaya itinmez. Sonra okuyucuya saygı, başkalarına sataşmakla, çamur atmakla, saygısızlıkla mı olur?

Sayın ün avcısı, Montaigne için, «Gerçekten bir değer yaratmış,» diyor. Montaigne'i anlamak şöyle dursun, yanından bile geçememiş sayın ün avcısı. Peki,

hangi değeri yaratmış Montaigne söylesin ya. Bu yaratılan değer, Sabahattin Eyuboğlu'nun bile bile atladığı söylenen materyalizmle ilgili bölümlerdeyse, sayın ün avcısında da düşünce namusu varsa koysun ortaya, göstersin o değeri. Montaigne değer yaratmamış, değerlere, özellikle insan değerlerine yeni bir yorum getirmiş. İnsanı bir değerler varlığı olarak incelemiş, onun moral yanı, kişiliği, davranışları, inanç düzeni, düşünce yöntemi, yaratıcı yeteneği üzerinde durmuş, o yanlarını açıklamaya çalışmış. İşte bu tutumundan dolayı Montaigne materyalist değil, bir moralist, bir hümanist olarak benimsenir.

Sayın ün avcısı, senin saygı duyduğunu söylediğin gerçek okuyucu senin yazılarını okumaz, sana böyle güler geçer işte. Senin okuyucuya karşı gerçekten saygın, sevgin varsa şuna buna sataşmayı, sokak ağzını, o sataştıkların, hangi gizli nedenle, kimler adına olduğunu bir türlü kestiremediğim saldırılarını bırak da ortaya bir şeyler koy, başkalarının yapamadığı daha güçlü, daha özlü, daha değerli, daha başarılı işleri yap ki, biz de gerçek birer okuyucu olarak sana saygı duyalım. Şimdilik kal sağlıcakla sayın ün avcısı, gene görüşürüz.

ELLİNCİ YILDA ÖĞRETMEN

M. Başaran

Sömürgen dünyaya karşı ilk bağımsızlık savaşı kazanılmış, düşman denize dökülmüştür. Bundan sonra ne yapmayı düşündüğü sorulur Başkomutana. Alınan yanıt şudur:

«Millî Eğitim Bakanı olarak aynı savaşı sürdürmek...»

Asıl bağımsızlık savaşının, devrimci eğitim çalışmalariyle kafalarda kazanılacağına inanmaktadır. Yetiştirilecek «Fikri hür, vicdanı hür» kuşaklar, ortaçağ artığı yapıyı, bilimin yol göstericiliğiyle değiştirecek, çağdaş ve sağlıklı bir yaşama düzeni kuracaktır.

Gerçekten de Atatürk, Devlet Başkanlığıyle «Başöğretmenliği» kişiliğinde birleştirir. Her zaman halkın arasında, her zaman Türkiye dersliğinde kara tahtanın başındadır. Halkın kafasını, elini yenilemeye, yaşantısını iyileştirmeye çalışır. Yazıyı değiştirerek, eğitim birliği devrimini gerçekleştirerek, medreseleri, imam hatip okullarını kapatarak, eğitimde laik, çağdaş ve ulusal yolu açar. Öğretmenler «İrfan ordusudur» onun. Bir tekinin bile burnunun kanamasına göz yummaz. «Ulusları kurtaranlar, yalnız ve ancak öğretmenlerdir» çünkü.

Atatürk döneminde, yurdun her köşesinde Atatürk'ün temsilcisi durumundadır öğretmen; sevilir, sayılır, çalışmaları kolaylaştırırlır. Devrimlerin yayıcısı, uyanık bekçisidir. Derviş Mehmetlerin karşısına o dikilir. Devrim uğrunda ilk o ölür... «Büyük ordunun yiğit genç subayı ve Cumhuriyetin ülkücü öğretmenler topluluğunun değerli üyesi Kubilay'ın temiz kanıyle,

cumhuriyet yaşama gücünü tazelemiş ve berkitmiş olacaktır. 1930, Atatürk»

Evet, öğretmen Cumhuriyetin yaşama gücünü tazeleyen, berkiten kandır. Elli yılın en başarılı Millî Eğitim Bakanı Yücel de aynı kanıdadır. Öğretmene yönelen saldırıyı Cumhuriyete yönelmiş sayarak, cesaretle göğüslemesini bilir. Başlarında bu anlayışta biri bulunan «İrfan ordusu», «Doğruları kuşun ötüşü gibi sıkıntısız söyleyebilir» güvenle, coşkuyla «Fikri hür, vicdanı hür» kuşaklar yetiştirmeye devam edebilirdi.

«Hiç unutmam bir gün çift aylı bir yazı aldım, bir de liste eklenmiş yazıya. Kimbilir neye kızmış, veryansın etmiş valinin biri... Sanırsın ihtilâl hücresi çıkarmış ortaya adam. Delil yok, dayanak yok... Akılla mantıkla bağdaşmıyor. Tepem attı. Genel kurmayın başında Mareşal var o zaman, doğru ona gittim. Anlatmak güç oldu ama, öğretmenler kurtuldu harcanmaktan.»

«Başka bir ilde de enstitü çıkışlı öğretmen Cumhuriyet balosunda salondakilerin karikatürlerini çiziyormuş. Valininkini de çizmiş. Küplere binmiş adam, herkesin önünde öğretmeni tokatlamış. Basmış buyruğu postaneye mostaneye, öğretmen çaresiz. Atatürkçü yargıç dayanamamış, Adalet Bakanlığı aracılığı ile çekmiş şifreyi. Durumu öğrenince Paşa'ya gittim. Vali hemen o gün merkeze alındı telle.»

Çok partili yönetime geçişle Atatürk'ün yaptıklarına saldırı yoğunlaştı. Zincirinden boşanan Cumhuriyet düşmanları karşısında yapayalnız kalmıştı öğretmen, «Cumhuriyetin en önemli eserlerinden biri» sayılan Köy Enstitüleri yıkılıyor, yöneticileri, öğretmenleri, yetiştirdikleri, asılsız karalamalar, düzenlerle yerden yere çalınıyordu. Eğitim birliği bozuluyor, okullar medreseleştiriliyor, imam hatip okulları, islâm enstitüleri açılıyor-

du. «Laiklik, çağdaşlık, ulusallık» ilkelerini savunan öğretmenler üzerinde 1960'a değin bir terör havası estirildi. Otuzdan fazla öğretmeni bakanlık emrinde, yüzlercesini sürülmüş, kıyılmış buldu 27 Mayıs.

1960 devrimini Atatürk yoluna dönüş sayanlar, 1961 Anayasasının da öğretmenin kanıyle, teriyle yoğurulduğunu bilirler. Ne var ki, bu Anayasaya karşı olanlar, halkı uyandırmaya, bilinçlendirmeye «fikri hür, vicdanı hür» kuşaklar yetiştirmeye çalışanlara da, kan davası güdercesine düşman kesilmişlerdi. Kışkırtmalarla cadı kazanları kaynatılıyordu her yanda. Dövülüyor, başlarına yular takılarak yerlerde sürükleniyor, dağa kaldırılıyor, öldürülüyorlardı öğretmenler. Kubilaylar çoğalıyordu, ama artık Atatürk döneminin bakanlığı değildi bakanlık, bir «kıyım makinesi» haline gelmişti. Yasal haklara dayanarak örgütlenmeye çalışmak, eğitimde gericiliğe, yabancı etiklere karşı çıkmak, büyük suç sayılıyordu. Saidstçe kovalanan, işinden edilen, geçim sıkıntısına düşürülen on bin öğretmen, işçi olarak yurt dışına gitmek zorunda kaldı.

12 Mart'a böyle gelindi.

Cumhuriyetin 50. yılında karabilisiz sayımız 15 milyon. Okulsuz köyümüz 12 binden fazla. Bireyler, bölgeler arasında fırsat eşitliği sağlanamamış durumda. Beyin göçü sürüp gidiyor. Yozlaştırıldığı için, kalkınmanın kaldıracı olamıyor eğitim düzenimiz. Gene de kıyımlar sürüp gidiyor.

Tüm baskılara, ezgilere karşın öğretmen yılgın değil, 50 yılda da Cumhuriyetin yaşama gücünü tazeleyen, berkiten kan o...

İKTİDAR VE ÖĞRETMEN

Vedat Günyol

Bir insanın gözlerinin içinde kendini görmek, kendini bulmak, bulabilmek ne güzel şey, değil mi? Ne mutluluktur o, bütün kaygılarınızı, dertlerinizi size bir anda unutturabilen, bütün sorunlarınıza en içten, en yalansız dolansız yoldan çözümler getirebilen, getiremezse getirebileceğine inandığınız bir insanın gözlerinin içinde kendinizi bulmanız, bulabilmeniz! Kimin gözleri olabilir bu sihirli, bu insana rahatlıklar getiren, umutlar aşılayan, güvenlik duyguları veren, tedirginliklerinizi, bunalımlarınızı sıcak bir yâr, bir dost, bir kardeş, bir ağabey, hele hele bir *yaşıt* ilgisiyle yatıştıran, yatıştırabilen gözler? İster istemez çağının gerilerinde, sizin o yeni yeni filizlenen duygu ve düşünce dünyanızın uzaklarında kala kalmış bir ananın, sevecenin seveceni bir ananın, bir babanın, bir büyüğünüzün gözlerinde bulabilir misiniz tümüyle kendinizi?

Ben ilk kez, bir öğretmenin, güzelin güzeli, babacan, yiğit bir öğretmenin gözlerinde buldum kendimi. Onüç ondört yaşlarındaydım. 1922 - 1923 yıllarında olmalıydık. Şeyh Sait isyanından birkaç ay önce, babam Diyarbakır kazalarından birindeki kaymakamlık görevinden ayrılıp, bizi palas pandıras İstanbul'a getirmişti. Saraçhanebaşı'nda bir kiralık ev bulup yerleşmiştik. Diyarbakır lisesinin ilkokul bölümünü bitirmiştim. Beni Fatih'te Gelenbevi ortaokuluna yazdırdılar ağabeyimle birlikte. Gelenbevi ortaokulu, büyük Fatih yangınında yanıp kül olan geniş bir alanın orta yerinde sarı bir gül gibi taptaze kalmıştı. Orta halli, daha çok yoksul aile çocuklarıydık sınıfları dolduran. Ne sevecen, ne saygı-

değer öğretmenlerimiz vardı. Bir mucize olmuştu da sanki, öğrencisi ve öğretmeni ile bir sürü iyi niyetli insan biraraya gelmişti, birbirini candan seven, sayan, kardeşlik, babalık, oğulluk duygularıyle dolup taşarak.

İşte, bu yıkıntılar ortasında, o sarı gül misali dört bir yanına ışık, umut, sevgi saçan Gelenbevi ortaokulunun mavi gözlü, gür saçlı, uzun boylu, insan güzeli bir müdür yardımcısı vardı: Hamdi Bey, kardeşimiz, yaşıtımız, ağabeyimiz Hamdi Bey. Oydu okulumuzun ruhu, can damarı, anası, babası. Matematik okuturdu, rakamların büyüsüne kendini kaptırıp, bizlere de matematiği sevdirmeye çalışarak. Sınıftan çıktı mı, matematik öğretmenliği, matematiğe sığmayan duyarlı, sevecen bir babalığa, kardeşliğe, ağabeyliğe, en güzeli, *yaşıtlığa* bırakırdı yerini. Aile sırlarımız, bunalımlarımız onun o insanca, o sıcak ilgiyle dolu sorularında bir bir serilirdi önüne. Neler öğretmedi bize Hamdi Bey! Önce, üstümüzü başımızı temiz tutarak, palto giyip çıkarmasını, yemek yemesini, oturup kalkmasını öğreterek kendimize saygı duymasını öğretti. Haftada bir iki gün, sabah sabah dizerdi bütün çocukları bahçenin bir köşesine, ayakkabılarımızı boyattırırdı bizlere, kendi boyalarımız fırçalarımızla. Yana kaçmış kıravatlarımızı, ya da kalkmış yakamızı düzeltmek için uzanan o güzel ellerinden sevecenlik akardı sanki. Sonra, birbirimizi sayıp sevmesini öğretti bize, grup çalışmalarıyle yardımlaşma duygusunda kaynaşıp, birbirimize dost olmasını. Yerine göre sert, yerine göre yumuşağın yumuşağı o mavi gözlerde herkes kendini bulurdu bir bir. Ama, Hamdi Bey ne onundu ne bunun, hepimizindi, yüreğinin o engin sıcaklığıyle.

O günlerin ortaokul gençliğinin kafasında, daha Kurtuluş Savaşı'ndan - o kutsal savaştan - alnının akıyle

yeni çıkmış bir ulusun körpecik insanlarının kafasında, yüreğinde ne olabilirdi, düşmanlardan temizlenmiş bir yurda sahip olmanın haklı gururundan başka? Ne dış sömürgenlerden haberimiz vardı, ne de padişahı madişahı, paşası maşası ile ulusun kanını emen iç sömürgenlerden. Hamdi Bey, bize kendimize güvenmeyi, çalışmayı, insan saygısını öğretiyordu, iktidara, o günlerin haklı, namuslu iktidarına ters düşmeden.

O günlerde öğretmen kutsal bir varlıktı, okulun içinde olduğu gibi, dışında da. Öğretmen değildi henüz, *muallim bey*'di, ama yirminci yüzyılın aydın insanına özgü bütün olanaklara açık bir ağırlığı, bir saygınlığı vardı. Her yerde saygı görürdü, saygıyı hak ederek.

Öyle mi ya şimdi? Hele 27 Mayıs'tan bu yana uyanan bir ortamın, ister istemez bilinçlendirdiği öğretmenler ve öğrenciler var karşımızda her düzeyden. Bu ortam, bugün gerçek yurt sevgisine gönül bağlayan, düşünce özgürlüğünde kişiliğini bulan, bulduğu için de iktidara ters düşen öğretmenlerin iktidarca halkın gözünde küçük düşürüldüğü bir dönemde yaşıyoruz.

Kimdir, kim olabilir, öğretmen dediğimiz insan aslında? Öğreten kişi, değil mi? Peki, neyi öğretir, ya da öğretmek zorundadır bu adam? Öğrendiklerini. Yani, iktidar felsefesine göre düzenlenmiş bir programın sınırları içinde gözü kapalı öğrendiklerini mi? Evet, her iktidarın istediği öğretmen tipi budur, ne yazık ki. Oysa, Emerson'un dediği gibi: «Okullarda ve üniversitelerde öğretilenler, öğrenim değil, öğrenimin, eğitimin araçlarıdır sadece.» Bir öğretmen, gerçek bir öğretmen, okulda öğrendiklerine yeni yeni bilgiler katan, katmak zorunda olan, böylesi bir ihtiyacı yüreğinde duyan insandır. Gerçek kültür, okul, üniversite öğreniminden

sonra, ya da onun dışında insanın kendi çabasiyle, bilinciyle edindiği, edinebildiği bir şey değil midir?

Bir insanın okulda öğrendikleri, salt okulda, isterseniz üniversitede, üniversitelerin üniversitesinde öğrendikleri yeter mi, başka insanların karşısına öğretici olarak çıkmasına? Egemenler, yeter diyor. Varsın desinler.

Oysa, öğrenim biter mi belli bir aşamada? Öğrenimin, eğitimin sonu olur mu? Öğretmen dediğimiz kimse, ölünceye kadar öğrenen insan, öğrenci olmak zorunda olan insan değil mi? Öyle olması gerekmez mi? Boşuna mı demişler öğretmeni öğretmen yapan öğrencidir diye?

Ama, gel gör ki, iktidar böyle tip öğretmen istemez, isteyemez de. Kendi görüşü dışına çıkan, çıkmaya yeltenen, öğrencilere özgür düşünce alışkanlığı vermeye kalkan öğretmenlere düşman kesilir. Kesilmektedir de.

Yıllar süren lise öğretmenliğimde, öğretmen odalarına, öğrencilerin şu bu nedenle girmelerini kötü karşılayan, hattâ yasaklayan kimi öğretmenlerin tutumunu hep düşünmüşümdür. Neden hiç bir öğrencinin girmesi istenmezdi oraya? Okul bir öğrenim, eğitim yuvası, öğretmeni, öğrencisiyle elele vererek, birtakım gerçeklere varma, karşılıklı çabalarla bir şeyler öğrenme, ışıklanma için kurulmuş bir bilgi, bir ana oğul, bir baba oğul, bir kardeş yuvası değil miydi? Öyleydi ama, çoğu öğretmenler, çağ gereği kafaları sorunlarla dolup taşan öğrencilerin bilgi susuzluğunu giderecek durumdan çok uzaklarda kalmışlardı. Cevap veremeyecekleri sorulardan kaçmaktı, o tutumlarının altında yatan neden. Oysa, öğretmen her şeyi bilen bir insan olamazdı. Ama bilmediğini bilen, öğrencilerin o güzelim öğrenme

isteklerine birlikte çare arayan, aramayı bir ödev bilen, bilmiyorum demesini bilen ve öğrenmeye çalışan bir insan olabilirdi ancak. Nitekim öyledir de.

Bugün, birçok ortaokul ya da lise, hattâ hattâ üniversite öğretmeni (bağışlayın, profesörleri diyecektim), neden öğrencileri, ders dışında yanlarına, yörelerine yaklaştırmazlar? Çünkü, çoğu iktidar felsefesine sıkı sıkıya bağlı (kendi çıkarları dolayısıyle tabiî), papağan gibi ezberlediklerini harfi harfine aktaran kimselerdir de ondan.

27 Mayıs'ın yarattığı ortam, bugün yepyeni bir tip öğrenci çıkarmıştır karşımıza. O öğrenci, her şeyin nedenini derinlemesine öğrenmek istiyor, basmakalıp karşılıklarla yetinmeden, yetinmeye yanaşmadan. Kısacası, bugün öğrenci dediğimiz körpecik insan, iktidarın tuttuğu o ezberci, o basmakalıpçı öğretmenleri çoktan aşmış bulunuyor. Soruyor bir lise öğrencisi biyoloji öğretmenine, sosyalist ülkelerde özgürlük var mı, diye. Yok, diyor öğretmen. Örneğin, diyor, oralarda insan gönlünün istediği bir lokantada yemek yemek özgürlüğüne sahip değildir. Peki, diye soruyor öğrenci bütün saflığı, temizliğiyle: «Türkiye'de var mı? Bir köylü yurttaş, gönlünün istediği bir lokantada yemek yemek özgürlüğüne sahip mi?» Cevap yok, tabiî.

İşte, burada kopuyor ipin ucu ve körpe dimağlar, böylesine bilgisiz, hazırlıksız, ısmarlama lâflarla sorunları geçiştirmeye çalışan öğretmenler karşısında gülmekten ve susmaktan başka bir şey yapamıyorlar.

İktidar, aydın, bilinçli öğretmenleri görevlerinden uzaklaştırıp, böylesine öğretmenlere Türkiye'yi aydınlatmayı, kalkındırmayı düşünüyor ne yazık ki. Bugün, uyanan, uyandığı için de kafasında yurt ve dünya so-

runları cirit atan bir gençliğin karşısına, kendi bellediklerini belletmeye kalkışan, okulda öğrendiklerine hiç bir şey katmayan, katmak zahmetine girişmeyen, girişmesi istenmeyen, böyle davrandığın için de iktidarca el üstünde tutulan robot öğretmenler çıkarmak, bilinçli değilse, bir yurt düşmanlığıdır en azından.

Gözlerinin içinde, yüreklerinin sıcaklığında kendimizi bulmaya çalıştığımız bütün aydın, özgür düşünceli öğretmenler, Hamdi Bey'ler, bir bir uzaklaştırılıyor görevlerinden. Kala kala, karşımızda, iktidar kölesi, düşünce züğürdü, gözlerinin içinde egemenlerin kara niyetlerinden başka bir şeyin yankısını bulamadığımız insanlar mı kalıyor dersiniz? Yazık değil mi Türkiye'mize?

o

Mehmet Seyda

İÇEDÖNÜK VE ATAK

(roman)

Tel Yayınları
P.K. 636 - İstanbul
20 TL.

ATATÜRK VE İNSANCIL DÜŞÜNCE

Muzaffer Hacıhasanoğlu

Atatürk büyük utkular kazanmış bir komutandı; tarih boyunca görülenler gibi, utku esrüklüklerine kaptırmamıştı kendini. Saldırgan bir savaş adamı değildi; ancak ulusal kurtuluş savaşlarını kabul edebiliyordu. Anamalcıların, sömürgenlerin saldırılarına karşı ilk büyük ulusal kurtuluş savaşını kazanarak sömürge durumundaki uluslara güven veren bir örnek vermişti. Bireylerin ve ulusların bağımsızlıkları, özgürlükleri başlıca ereklerindendi. «Harp zarurî ve hayatî olmalıdır. Milletin hayatı tehlikeye maruz kalmadıkça harp bir cinayettir,» diyor Atatürk.

Ulusal bağımsızlık savaşımızdan sonra bir yeniden doğuş vardı ortada; Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu. Yeni devlet, yüzyılların pasını silecek, ölgünlüğünü ortadan kaldıracak, uygarlıkta aşamalar yaptırabilecek, yeni bir düşünce düzenini gerektiriyordu. Batı ulusları kurtulmuşlardı orta çağın karanlıklarından. Osmanlı çağındaki yenilenme çalışmaları, köklü olamadıkları gibi, batının sömürgeci uluslarının çıkarları göz önüne alınarak, onların öğütleriyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştı. Bu bakımdan Atatürk'ün batıcılığıyla daha önceki yenilenme girişimleri arasında çok büyük fark vardır. «Türkiye batılı, fakat Türk bir toplum olacaktır, çünkü Türk ulusu özgürdür ve bağımsızdır; bu işi o da batılıların yaptığı gibi akıl ve bilim yoluyla yapacak, fakat onlara öykünmeyecektir. Çünkü, Türk ulusu kendine benzer.»[1]

Atatürk, Türkiye Cumhuriyetinin yeni düşünce ortamını iki ana ilkeyle belirlemişti:

I. «Dünyada her şey için, uygarlık için, başarı için, en gerçek uyarıcı bilimdir, tekniktir. Bilimin, tekniğin dışında bir uyarıcı aramak densizliktir, bilgisizliktir, sapıklıktır. Bilimin ve tekniğin yaşadığımız her gün nasıl olgunlaşıp geliştiğini kavramak ve ilerlemelerini gözden kaçırmamak gereklidir,» diyordu Atatürk. Hurafeler, boş inanlar baş düşmanıydı. Türk halkının kadercilik felsefesiyle, kutsal duygularından avlanarak, uyuşturulmasına karşı elinden geldiğince savaşmıştı. O'nun istediği, cennet - cehennem korkusuna dayanmayan insanın insana kıymet vermesinden doğacak insanca sevgi ve saygıydı.

«Çağdaşlaşmaya götüren yolun millî eğitimden geçtiğini çok iyi bilen Büyük Önder bu konuda şu dört amacı benimsemiştir:

1) Milliyetçi, halkçı, devrimci, layik cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek,

2) İlköğrenimi fiilen genelleştirmek,

3) Yeni kuşakları bütün öğrenim derecelerinde genellikle uygulama ürünü ve özellikle de iktisadî hayatta etken ve başarılı kılacak bilgilerle donatmak,

4) Toplum hayatında, dünya ve ahiret cezaları korkusundan doğan ahlâk yerine «hürriyet» ve «düzen»in uzlaşmasına dayanan ahlâk ve erdemi egemen kılmak,»[2] böyle diyor Berke Vardar.

Oysa, günümüzde ulusal eğitimin başında bulunanlar yozlaştırdılar Atatürkçü düşünceyi ilkin. Politikacılar oy toplama sırasında en çok halkın kutsal duygularından yararlandılar. O'nun çağında ilköğrenimin hızlandırılması, köy enstitülerinde yapıcı, uyandırıcı öğretim üyelerinin yetiştirilmesi, halkevlerinde ulusal kültüre yön verilmesiyle büyük bir aşama sağlanmıştı evrensel

uygarlık düzeyine ulaşma, geçme yolunda. O hızla gidildi bir süre. Artık bütün ulusların ortak malı durumuna gelmiş olan düşünce başyapıtları dilimize çevrildi. «Uyanışın tarlası, birden dünya ekininin gelinciklerıyle dolmaya başlar. 1943 yılı 29 Ekim'indeki sevincimi hiç unutamıyorum. Kardeşimle Ulus alanında dolaşıyorduk. Her yer bayraklarla donanmıştı. Ankara kendi devrimci geleneğinin bayramını kutluyordu. Birden, otobüs durağının orada, bakanlığın kitapları satılan kitap satış yerinde Hasan Âli uyanışçılarının sunduğu şölenle karşılaştım: Camlığa basımevinden yeni çıkmış kitapları sergilemişlerdi. «Maarif Vekilliği tarafından Cumhuriyetin XXI. yıldönümünde yayınlanan 105 cilt klâsik ve modern eserin listesi». Bu listeyi, bir şölen çağrısı gibi bugün bile saklarım. Tüm kitapları almak, kaplarını okşamak ve yapraklarını ağır ağır çevirerek, Cumhuriyetin açtığı yoldan insanlığın uyanış tepesine varıp, Eflâtun'un zeytin ağacı altında kendimi bu kitapların dünyasına bırakmak istiyordum. Kafalarımızda ve yüreklerimizde değil sadece, şiirimizde, yazınımızda bu kitaplar taptaze bir uyanışın ışığını yakmışlardır.»[3] Uyanış diyor, Ceyhun Atuf Kansu; güzel diyor, çok güzel diyor. O uyanış daha sonraki özgür düşünce ortamını hazırlamıştır.

II. Layiklik. İnanç bakımından özgür olacaktı ulusumuzun bireyleri. Devlet ve din işleri karıştırılmayacaktı birbirine. Kimse kimseyi inancı bakımından kınayamayacaktı. «Layik düşüncenin ışığında Atatürk inkılâbı doğmatik değerler sisteminin reddi ve akılcı - insancı bir temele dayanan yeni bir değerler sisteminin kabulü olarak görünmektedir.»[4]

Atatürk devrimlerinin düşünce yapısını, bilime, tekniğe tek yol gösterici olarak inanmak ve layiklik

oluşturmaktadır.

Atatürk devrimlerini, ulusal kökten kopma, kötü bir batılılaşma, ekonomik sorunları çözemeyen bir üstyapı devrimi olarak görenler vardır. Ulusal kökten kopma söz konusu olamaz; Atatürk, toplumumuzdan ümmet kavramını silip ulus kavramını yerleştirmeye çalışmıştır. «Ne mutlu Türk'üm diyene!» demiştir açıkça. Ulusal tarihimizin saptanması için Türk Tarih Kurumu'nu, dilimizin arınması, gerçek benliğini bulması için Türk Dil Kurumu'nu kurdurmuştur. Ulusal kültürün yaygın duruma geçebilmesi için halkevlerinin büyük yardımları olmuştur. Gardrop devrimleri der bir bölük kişi de. Oysa, gerçekleştirilen düşünce düzeyinde olmuştur; orta çağ düşünce düzeninden çağımızın düşünce düzenine geçilmiş; büyük bir uyanışın ilk ışıkları yakılmıştır. «Hiç bir zaman hatırınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister,» demişti Atatürk. Bugün, kısıtlanmaya çalışılan bir özgür düşünce ortamı varsa, Cumhuriyetimizin, devrimlerimizin ana ilkeleri olan, bilimsel görüşe yol gösterici olarak inanmamıza, layikliğe dayanmakta, kendini koruyabilmektedir. Şimdi ekonomik sorunlar incelenebiliyor, tartışılabiliyorsa, altyapı devrimleri için çalışılabiliyorsa, insancıl, özgürlükçü düşünce, hazırlamıştır yavaş yavaş ortamı. Layiklik dinsizlik olarak gösterilmeye çalışılmıştır bağnazlarca, halk-avcısı politikacılarca. Çabaları gün geçtikçe etkisini yitirmektedir.

Atatürk, insancıl bir düşünce ortamı hazırlamaya çalışmış, başarmıştır da. Düzeni geriye döndürmeye çalışan aymazlar günümüzde bile ellerinden gelen çabayı harcıyorlar. Boşuna; Cumhuriyetimizin özgür düşünce, özgür vicdan, özgür bilim sahibi kuşaklardan güçlü koruyucuları var dağlar gibi.

Kaynaklar :

[1] *Kimseye cevap değil, Atillâ İlhan, Varlık, 15 Aralık 1967. Atatürk Yolunda Kırk Yıl, Varlık Yayınevi, 1973.*

[2] *Çağdaşlaşma ve Atatürkçülük, Berke Vardar, Varlık, 1 Ağustos 1968. Atatürk Yolunda Kırk Yıl, Varlık Yayınevi, 1973.*

[3] *Uyanış, Ceyhun Atuf Kansu, Cumhuriyet Bayrağı Altında, Varlık Yayınevi, 1973.*

[4] *Türk İnkılâbının Üniversal Değeri, Prof. Dr. Suat Sinanoğlu, Cumhuriyet, 4 Ekim 1963, Atatürkçülük Nedir?, Varlık Yayınevi.*

o

BİZE GELEN ESERLER

- *Türkiye'de 1971 Rejimi* (Tarım Toplumundan Sanayi Toplumuna Geçiş): Ali Gevgilili, Milliyet Yayınları, İstanbul 1973, 20 TL.
- *Anılarda Görmek* (Günce): Oktay Akbal, Sinan Yayınları, İstanbul 1973, 15 TL.
- *Bütün Hikâyeler (Talâk-ı Selâse, Kına Gecesi, Eldebir Mustafendi, Avurzavur Kahvesi, Rüzgâr, Portreler):* Fahri Celâl, Cem Yayınevi, İstanbul 1973, 20 TL.
- *Umut Toprakları* (Roman): Livin Rebreanu. Çeviren: Gülen Fındıklı, 2 cilt, Yöntem Yayınları, İstanbul 1973, 30 TL.
- *Sevda Gelin* (Roman): G. Karaslavof. Çeviren: A. Erdeniz, Habora Kitabevi, İstanbul, 15 TL.
- *Aşk Yolu* (Roman): Joan Garrison, Çeviren: Sadık Karamustafa, Habora Kitabevi, İstanbul, 10 TL.
- *Halk Dilinden Bir Top Gül:* Gülten Akın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1973, 4 TL.

GÖNLÜNDE GÜNEŞİN OLSUN!

Güneşin olsun gönlünde,
Kar bile yağsa, ya da fırtına olsa,
Gök bulutlarla
ve dünya kavga ile dolsa!
Güneşin olsun gönlünde,
O zaman gelsin, ne gelirse!
Doldurur ışıklarla
En karanlık gününü

Bir şarkın olsun dudaklarında,
Sevinçli nağmelerle
Seni günlük tasalar
Bunalıma boğsa bile!
Bir şarkın olsun dudaklarında,
O zaman gelsin, ne gelirse!
Yardım eder savuşturmağa
En yalnız gününü

Başkaları için de bir diyeceğin olsun
Tasada ve bunalımda.
Ve ne ki senin kendi ruhunu şenlendirecek
Söyle onlara da.
Bir şarkın olsun dudaklarında,
Yitirme sakın yürekliliğini,
Güneşin olsun gönlünde
Ve her şey iyi olacak!

Cäsar Flaischlen (1864 - 1920)'den çeviren
Halûk Nurcan

A. Kadir ve Afşar Timuçin bir «Filistin Şiiri Antolojisi» hazırlamaktadırlar. Bu antoloji yakında kitap halinde çıkacaktır. Bu şiir çevirilerinden birini okuyucularımıza sunuyoruz.

MAHMUT DERVİŞ

1941 yılında Akkâ yakınlarında El Barvah köyünde doğdu. 1948'de köyü yerle bir oldu. El Ardh (Toprak) grubunun çalışmalarına katıldı. 1961'de, 1965'te, 1967'de hapsedildi. El Jadid dergisinin başyazarıdır. Yakındoğu edebiyat ve basın çevrelerinde Filistin kavga şiirinin öncüsü sayılmaktadır.

KİMLİK KARTI

Kütükte kayıtlıyım.
Arabım.
Kartımın numarası elli bin.
Sekiz çocuğum var.
Dokuzuncusu yolda.
Yazdan sonra burda.
Kızıyor musun?

Kütükte kayıtlıyım.
Arabım.
Bir işim var, çalışıyorum.
Arkadaşlarım var, acı çeken,
sekiz de çocuğum.

Taştan çıkarıyorum ekmeklerini,
üstlerini başlarını, defterlerini
taştan çıkarıyorum.
Dilenmiyorum kapı kapı,
olmuyorum iki büklüm,
eşiğinde senin.
Kızıyor musun?

Kütükte kayıtlıyım.
Arabım.
Halktan biriyim.
Sabırlıyım.
Öfkeyle kaynayan topraklara
salmışım köklerimi.
Çağlardan çok uzaklara bağlı
babam benim,
yüzyılların doğuşundan çok uzaklara,
selvilerden, zeytinlerden çok uzaklara,
bütün bitkilerden çok uzaklara bağlı.
Nujub efendilerinden değil,
kara saban sürenlerden.
Büyük babam da köylüydü,
yoktu soy ağacı.
Başımızı sokacak bir kulübe
benim yuvam,
kamışlardan, dallardan.
Hoşnut musun benim bu halimden?
Halkım ben.

Kütükte kayıtlıyım.
Arabım.
Saçlar: Kara.
Gözler: Kahve rengi.

Özel belirtiler:
Alnında bir çatkı.
El ayası deniz kabuğunun içi gibi kırmızı.
Uyuşturur tuttuğu eli bu eller.
Ayrıca zeytin yağını,
bir de kekiği severim çok.
Arayan bulsun beni
bir yitik köyde,
adsız yollarda unutulmuş.
Ter döker tarlalarda insanları.
Kızıyor musun?

Kütükte kayıtlıyım.
Arabım.
Atalarımın üzüm bağlarını sen aldın elimden,
çocuklarımla ektiğim toprağı
sen aldın.
Bıraktın bu taşları
bize, çocuklarımıza.
Alacak diyorlar
hükümetin senin
elimizden bu taşları da,
doğru mu?

Bir daha diyorum!
Bir daha!
Kütükte kayıtlıyım.
Birinci sayfanın ta başına.
Nefret etmem insanlardan,
saldırmam hiç kimseye.
Ama aç korlarsa beni,
korlarsa çırılçıplak,
yerim etini beni soyanın,

hem de yerim çiğ çiğ.
Açlığımı kolla benim,
ve öfkemi.
Damarıma basma.

(Çev.: A. Kadir - Afşar Timuçin

o

BİZE GELEN ESERLER

o *Terim Hazırlama Klavuzu:* Emin Özdemir, T.D.K. Yayınları, Ankara 1973, 6 TL.
o *Cumhuriyet Ağacı:* Ceyhun Atuf Kansu, T.D.K. Yayınları, Ankara 1973, 4 TL.
o *Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi:* Vecihe Hatiboğlu, T.D.K. Yayınları, Ankara 1973, 5 TL.
o *Gelişen ve Özleşen Dilimiz:* Ömer Asım Aksoy, T.D.K. Yayınları, Ankara 1973, 6 TL.
o *Cumhuriyet Bayrağı Altında:* Ceyhun Atuf Kansu, Varlık Yayınları, İstanbul 1973, 15 TL.
o *İvan Denisoviç'in Bir Günü* (Roman): Soljenitsin, Varlık Yayınları, İstanbul 1973, 10 TL.
o *Cinsel İlişkiler:* Moralis - Daninos, Varlık Yayınları, İstanbul 1973, 8 TL.
o *Mutluluk Düşüncesi:* O. Hançerlioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul 1973, 10 TL.
o *Bütün Şiirleri:* Orhan Veli, Varlık Vayınları, 13. Baskı, İstanbul 1973, 10 TL.

ATATÜRK VE ELLİNCİ YIL

Halit Tanyeli

Büyük Yapıt'ın ellinci yıldönümünü kutlama hazırlıklarının sürdürüldüğü şu günlerde, sanıyoruz ki, Atatürk'ün Onuncu Yıl Söylevi'ni yeni baştan incelemekte yarar vardır.

Önce, Atatürk bu söylevi ile Cumhuriyetin her on yılda bir, diğer yıllardakinden değişik bir biçimde kutlanmasını önermiştir. «*Türk milleti, ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını daha büyük şereflerle, saadetlerle, huzur ve refah içinde kutlamanı dilerim.*»[1] sözleriyle anlatımını bulan bu öneriyi O'nun bir vasiyeti olarak düşünmek ve yerine getirmek Türk ulusunun görevleri arasındadır.

«Ebediyete akıp giden» ikinci on yılın sonları, büyük savaşın getirdiği bunalımlı günlere rastladığı için, kutlamanın da onuncu yıla oranla sönük geçişini anlayışla karşılamak zorundayız. Ama otuzuncu ve kırkıncı yıldönümlerinin yeterince önemsenmeyişini, özellikle onuncu yılın havasını bilenler için, anlamak oldukça zordur.

Zaman içinde yılların akıp gidişiyle, gerek Atatürk ve Atatürkçülüğü benimseme, gerek Cumhuriyetin kuruluşunu anma ve değerlendirme yöntemlerinin duygusallıktan çıkarılarak usçu bir düzeye getirilmesi gereği ortadadır. Bu nedenle ellinci ve daha sonraki yılları kutlama programları ile örneğin onuncu yılı kutlama programı arasında, ister istemez, ayrılıklar olacaktır.

Ata'nın Onuncu Yıl Söylevi, dolaylı olarak bize Cumhuriyetin kuruluşunu kutlama programlarına ilişkin önerileri de içermektedir. Söylevde yer alan, «... *Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale müsbet ilimdir. Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihî bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir...*»[2] sözleri bir raslantı sonucu değildir.

Bunun, yukarıdaki sözlerle birleşince özel bir anlamı olmak gerekir.

İşte biz bu yazı ile, o sözlerin ışığı altında, Cumhuriyetin ellinci yıldönümü kutlama programlarının bir bölümüne ilişkin önerilerimizi kısaca açıklamak istiyoruz.

Belirlemek istediğimiz temel görüş şudur: Türkiye Cumhuriyeti, artık ellinci kuruluş yıldönümünde, bilime ve güzel sanatlara verdiği değer ile de uluslararası bir düzeyde sesini yükseltebilmelidir. Sanıyoruz ki, Atatürk'ü bundan daha mutlu edebilecek bir girişim düşünülemez. Atatürk bütün yaşamı boyunca bilimde, güzel sanatlarda ve edebiyatta batı ulusları düzeyine çıkabilmiş bir Türk toplumunun özlemini duymuştur. Kendi özlemlerini Atatürk'ün kişiliğinde simgeleyen Türk toplumunun, benliğini daha uzun bir süre tek tük spor başarıları ile doyurmaya çalışmasına seyirci kalmak hoşgörü ile karşılanabilecek bir durum değildir. Uluslararası çevrelerde sesini duyurabilmiş bilim adamlarımızın, sanatçılarımızın, yazar ve ozanlarımızın bu başarılarında devletin katkısı pek azdır. Zaman zaman geçiregeldiğimiz toplumsal bunalım dönemlerinde ise, değil böyle bir katkı bulmak, özellikle sanatın ve ede-

biyatın doğal gelişimine dahi olanak bırakmayan koşullar içinde, yitirilmiş olanı yeniden bulmak bile bir düş olmaktadır.

Öyle de olsa biz Onuncu Yıl Söylevi'nden esinlenerek tasarladığımız önerileri açıklamak isteriz. Bu öneriler üç bölümde toplanabilir:

1) Cumhuriyetimizin ellinci yıldönümü nedeniyle uluslararası büyük bir ödül sistemi kurulmalıdır. *Atatürk Bilim, Sanat, Edebiyat ve Barış Büyük Ödülleri* adını alacak olan bu sistem, anlaşıldığı üzere, dört büyük ödülden oluşmalıdır:

a. *Atatürk Bilim Ödülü,*

b. *Atatürk Sanat Ödülü,*

c. *Atatürk Edebiyat Ödülü,*

d. *Atatürk Barış Ödülü.*

Ulusal, ya da uluslararası büyük jürilerin üçer, ya da beşer yıllık zaman dilimleri içinde, dünyada yapılan bilimsel çalışmaları, ortaya konan sanat ve edebiyat yapıtlarını, gösterilen barış çabalarını değerlendirmeleri ile sahiplerini bulacak olan bu ödüllerin veriliş törenleri de uluslararası büyük bir olay niteliği kazanabilir ve Cumhuriyet bayramlarımıza değişik bir anlam katabilir.

Nobel çapında evrensel bir ödül sisteminin, Atatürk'ün özlemleri doğrultusunda, Türk ulusunun, bilime ve sanata verdiği değeri, «yurtta sulh, cihanda sulh» özdeyişiyle anlatımını bulan insanlık çapında büyük barış idealini uluslararası bir düzeye getirmede ve onun uygar toplumlar içindeki yerini güçlendirmede çok büyük bir katkısı olacağına kuşku yoktur.

Batı dünyasında bunun bir örneği vardır, ya da yoktur. Bu işi devlet yapar, ya da vakıf türünden bir başka örgüt. Önemli olan, böyle bir sistemin Türk ulusuna ve Atatürk kavramına neler kazandıracağıdır.

2) Aynı espri içerisinde, Cumhuriyetin ellinci yıldönümü nedeniyle sürekli bir ulusal ödül sisteminin düşünülmemiş olması gerçekten üzüntü vericidir. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'nun bilim ödülleri ile Devlet Resim ve Heykel Armağanları'nın yanısıra edebiyat yapıtlarına niçin el atılmadığını çocuklar bile bilir. Kaldı ki, verilmekte olan ödüller bile gerek sayıları, gerek olanakları bakımından yeterli olmaktan çok uzaktır. Oysa, her yıl Cumhuriyet bayramlarında dağıtılmak üzere bilim, sanat ve edebiyatın çeşitli dallarında başarı göstermiş yapıtlara niçin Cumhuriyet Ödülleri verilmesin? Atatürk'ün kurduğu devletin bilime, edebiyata ve sanata özendirici bir ödül politikası izlemesi her şeyden önce O'nun isteklerine uygun düşen ve Anayasamızın sosyal devlet anlayışına yakışan bir davranış değil midir? Bugün bazı dernek, kişi ve kurumlar adına verilmekte olan ödüllerin bilim, sanat ve edebiyat yaşamımızda nasıl kımıldanışlar oluşturduğu bilinen bir gerçektir. Kesinlikle savunabiliriz ki, devletçe düzenlenmiş bir ödül sistemi, bilime, sanata ve edebiyata yeni boyutlar getirebilecektir. Yeter ki, özgür bir düşünce ortamı içerisinde yazara, ozana ve düşünen adama gereken saygı gösterilsin ve özellikle sanat ve edebiyat ödülleri politik tartışmaların dışında tutulabilsin.

Bilimsel ve teknik araştırma konusunda, burada bir ekleme yapmak yararlı olacaktır. Aşağıdaki tablo araştırma yönünden de diğer ülkelere oranla ne kadar gerilerde bulunduğumuzu göstermektedir:

Tablo : 1

Çeşitli ülkelerde araştırma giderlerinin GSMH'ya oranları (yüzde olarak) ve kişi başına yıllık gelir (Amerikan doları)

Ülke adı	*Kişi başına gelir*	*Araştırma giderleri (%)*
A.B.D.	4.379 (1968)	3.1
Fransa	2.531 (1968)	2.3
Batı Almanya	2.205 (1968)	1.8
İtalya	1.420 (1968)	0.7
İspanya	774 (1968)	0.22
Yunanistan	858 (1968)	0.2 (1966)
Yugoslavya	404 (1968)	0.007
Türkiye	353 (1967)	0.004 (1961)[3]

Kaynak: *Devlet Plânlama Teşkilâtı Çalışmaları.*

Amacımız, kuşkusuz, araştırma giderlerinin GSMH ya olan oranları ile kişi başına yıllık gelir arasında bir ilişki kurmaya çalışmak değil, sanayi ötesi toplumlarla sanayi toplumlarında araştırmaya verilen önemi kısaca belirtmektir. Umuyoruz ki, bilimsel çalışmalar için devletin biraz daha çaba göstermesi, ülkemizin sanayileşmesini çabuklaştıracak nedenler arasında bulunacaktır. Önerdiğimiz ödül sisteminin bu alanda da önemli bir aşama olabileceği düşünülmelidir.

3) *Atatürk Bursları* adıyla plânlanacak uluslararası bir burs sisteminin de ülkemizin geleceğe dönük gereksinmeleri için yararlar sağlayacağını özellikle belirtmek isteriz. Türkiye gerek ekonomik gelişiminin, gerek politik çıkarlarının doğal bir gereği olarak az gelişmiş ülkelere doğru açılmak zorundadır. Eğitim ve kültürün, toplumları ve toplumlar içinde insanları birbirine yak-

laştıran başlıca etkenler olduğu tartışma dışıdır. Genel çizgileriyle iç tüketime dönük bir sanayileşmenin, ileride karşımıza yeni ve büyük sorunlar çıkaracağına kuşku yoktur. Diğer yönden, gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülkelere uyguladıkları teknik yardım projeleri fonlarının nasıl kat kat çoğalarak geri döndüğünü ise bilmeyen kalmamıştır. Kanımızca Türkiye, geri kalmış ülkeler için böyle bir fon ayırabilecek bir düzeye erişmiştir. Sanıyoruz ki, bunu görmenin ve değerlendirmenin zamanı da gelmiştir. Cumhuriyetin ellinci yılı, bizim için bu alanda da yeni bir aşamanın başlangıç noktası olabilir.

Özellikle, Afrika ülkelerini içine alacak böyle bir burs sisteminin, gelecekte Türkiye'ye sağlayacağı yararlar, bu iş için göze alınabilecek masraflarla karşılaştırılamayacak kadar büyük olacaktır.

Bu burslar:

a. *Lisans bursları*

b. *Master ve doktora bursları*

c. *Doktora üstü özel araştırma bursları*

biçiminde ve üç bölümde düşünülebilir. Yaptığımız kolay hesaplara göre Türkiye belli bir süre sonra, yılda en çok dört milyon liralık bir ödenekle, her yıl geri kalmış ülkelere ülkemizde yetişmiş 200 eleman gönderebilir. Üst düzeyde insangücüne olan gereksinme nedeniyle, Türkiye'den gidecek olan bu kişilerin, çok kısa bir süre içinde ülkelerine yön veren kilit noktalarını tutabilecekleri de düşünülecek olursa bunun ne büyük bir anlam taşıdığı kolayca kavranabilir.

Yazıyı tamamlarken «acaba gerçekten olmayacak şeyler mi önerdik?» diye düşünüyoruz. Yoksa toplum-

sal yaşama sevincimiz mi yitik de böyle kötümser oluyoruz ara ara? Hayır, hayır... Atatürkçü toplumun bireyi olarak böyle anlarda verebileceğimiz tek bir karşılık var bunlara: *Niçin olmasın?*

---

[1] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1959, Ankara, s. 276.*

[2] *a.g.y., s. 275.*

[3] *Bu oran, Devlet Plânlama Teşkilâtı'nca, 1977 için 1.1, 1995 yılı için 1.6 olarak tasarlanmıştır.*

o

BİZE GELEN ESERLER

- *Yiğit Genç* (Macar Masalları): S. N. Özerdim, Varlık Yayınları, İstanbul 1973, 2 TL.
- *Göçebeler* (Roman): Kostas Valetas. Çeviren: Ahmet Angın, Tel Yayınları, İstanbul 1973, 10 TL.
- *İspanya, Yaşasın Ölüm:* Nikos Kazancakis. Çeviren: Ahmet Angın, Tel Yayınları, İstanbul 1973, 2. Baskı, 15 TL.
- *Yenişehirde Bir Öğle Vakti* (Roman): Sevgi Sabuncu, Bilgi Yayınevi, Ankara 1973, 15 TL.

OLAYLAR YORUM İSTEMEZ
(16.9.1973 - 15.10.1973)

Oğuz Arıkanlı

16.9. Ecevit, CHP'nin kadrosunu iktidara geleceğini gözönüne alarak kurduğunu söyledi. (Yeni Ortam) Hacı Ali Demirel, Demiryollarından metrekaresi 349 liraya aldığı arsayı 617 liraya geri satacak. De miryolları, AP Genel Başkanının kardeşine 2 yıl önce sattığı arsayı gerip alıp, metrekaresini 1000 liradan Millî Eğitim'e satmak istiyor. Hacı Ali Demirel, Özel Yükseliş Koleji'nin kamulaştırılmasında da, yalnız arsadan 800 bin lira tutarında bir kâr sağlamıştı. (Ümit Gürtuna - Cumhuriyet)

17. CHP'nin, dün Tandoğan Meydanı'nda yapılan «*Akgünlere*» mitinginde konuşan Genel Başkan Bülent Ecevit, «*CHP, bu seçimle iktidara gelecektir ve gelmesi gereklidir... Aksi halde demokrasiye dönüş çok zor olacaktır,*» demiştir. (Milliyet)

22. Tabiî Senatör İsmet İnönü 90'ıncı doğum gününü yıllardan beri ilk defa politika dışında kutlayacak. Şimdiye kadar, doğum günlerini partililerin el öpmek, uzun ömürler dilemek için yaptığı kuyruklarla kutlayan Paşa, bu 24 Eylül Pazartesi günü Maltepe'de eşi Mevhibe, oğlu Ömer İnönü, dünürü Fahrunnisa Ögelman ve damadı Metin Toker ile birlikte olacaktır. Kızı Özden Toker ve çocukları Avrupa'da olduklarından doğum gününde bulunamayacaklar, Paşa dedelerini telefonla kutlayacaklardır. Erdal İnönü de Amerika'dadır. Böylece İnönü'nün

90'ıncı doğum günü geleneği, geniş ölçüde değişerek geçecektir. (Günaydın)
Dördüncü Balkan Tıp Birliği'nin Türk ve yabancı delegeleri yaptıkları yorucu çalışmalarını, açılışta olduğu gibi kulaklarına müzik ziyafeti sunarak değil, midelerine lâhmacun ziyafeti çekerek noktaladılar. (Hürriyet)

23. Demirel: «Milletin Silâhlı Kuvvetleri, milletin kararını geçersiz sayamaz.» (Günaydın)
Ecevit: «İktidara gelirsek bizi halktan başka hiç bir kuvvet indiremeyecek.» (Günaydın)

26. Erbakan: «Güvenlik Mahkemeleri AP'yi korumak, başka fikirleri baskı altında tutmak için kuruldu.» (Cumhuriyet)

27. İstanbul'da 29 ayda 11 bin kişi Sıkıyönetime ihbar edildi. Sıkıyönetim Savcılığı 4331 sanık hakkındaki ihbarları benimsedi. 1993 sanıkla ilgili davalar da Sıkıyönetim Mahkemesinde sürecek. (Doğan Katırcıoğlu - Cumhuriyet).
Demirel: «İstediklerimizin çoğu 12 Mart'tan sonra gerçekleşti.» (Cumhuriyet)

30. Sıkıyönetim süresince, kimse ensesinde bir yumruk hissetmedi. Ne basın için sansür, ne fikirler üstüne baskı yapıldı. Yalnız iki tane komünist yazar ile bir komünist resimci, kendi kendilerine izin verdiler, hepsi o kadar. (Rauf Tamer - Tercüman)

1.10. — Guslün vâciplerinden birini bırakmak (diş kuromiyle veya dolgulu dişle gusl abdesti alınacağı gibi)...
— Peştemalsız yıkanmak...
— Yabancı saçla saçlanmak (peruka)...
— Namazda göğe bakmak...

— Bülûğa ermiş erkeğin ipek gömlek veya elbise giymesi (kadına helâl)...
— Erkeğin altın yüzük takması (kadına helâl)...
(Esseyid Abdülhakîm Arvasî (Üçışık), Sadeleştiren ve özleştiren: ADIDEĞMEZ - Millî Gazete)

Gusül şu sıra gözetilerek yapılır: 1) Önce besmele çekilir ve niyet edilir, 2) Eller yıkandıktan sonra, vücutta namaza engel pislik varsa temizlenir, 3) Bilâhare, tıpkı namaz abdesti gibi abdest alınır, 4) Abdest alınması bitince, evvelâ başa, sonra sağ ve sol omuzlara üçer defa su dökülür. Suyu her döküşte, vücut iyice oğuşturulur ve iğne ucu kadar bir yer dahi kuru bırakılmaz.

Böylece, gusül tamamlanmış olur. Yapılan bu hareketten: 1) Ağıza su alıp boğaza kadar çalkalamak, 2) Buruna su çekmek ve yıkamak, 3) Tepeden tırnağa kadar bütün bedeni yıkamak, guslün farzlarıdır. Bunlardan biri eksik olursa, gusül yapılmış olmaz ve cünüblükten çıkılmaz. Erkeklerin saçlarının her tarafına suyu vardırmaları farzdır. Kadınların örülü saçlarını çözmeleri şart değildir. Lâkin saçların diplerine suyu vardırmaları şarttır.

BUGÜN

4 Ramazan 1393
1 Ekim 1973
PAZARTESİ

İFTAR:	18.53	18.37	19.05

HADÎS-İ ŞERİF (MEÂL): Üç sınıf kimsenin duaları reddolunmaz: İftar ederken oruçlunun, âdil hükümdarın ve mazlûmun duaları Dergâh-ı Kibriyâ'ya yükselir.

MADÎS-İ ŞERİF (MEÂL): Gündüzün orucuna vücudun tahammülünü temin için sahûr yemeğinden ve

gece namazına kalkmanız için de kuşluk uykusundan istifade ediniz. (Millî Gazete)

Türk toplumunda, bugüne kadar uygulanan zekâ testlerinden hiç biri, zekânın tam derecesini vermediği gibi, çıkan neticelerin gerçekten çok uzak olduğu açıklanmıştır. (Cumhuriyet)

6. Van'dan başlayan gezisini önceki gece geç vakit Malatya'da bitiren CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, kendisini karşılayan partililere, «Artık partiye sığmıyoruz, muhalefete sığmıyoruz, iktidar olacağız,» demiştir. (Yeni Ortam)
7. AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, dün özel uçakla Ankara'dan İzmir'e gelmiş, büyük bir kalabalığa hitap etmiştir. Demirel konuşmasında, 12 Mart'ta niçin hükümeti bırakıp gittiklerini de izah etmiş, «*Selin önünden kütük kapmaya kalkılmazdı*» demiştir. (Hürriyet)
8. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit dün İzmir'de düzenlenen ve binlerce kişi tarafından izlenen mitingde yaptığı konuşmada toprak işgalleri ve anarşik olaylar konusu üzerinde durmuş, «AP ile aramızdaki bir fark şudur: Yasama hakkı esirgenen, Anayasal hakları esirgenen köylüyü biz savunuruz, köylünün hakkını esirgeyenleri, köylünün emeğini sömürenleri de AP'si savunur,» demiştir. (Cumhuriyet).
10. Biz, Ecevit için «rengi, yönü ne olursa olsun, aklı başında yeni bir lider geldi» derken, maalesef o da diğerleri gibi çıktı. Ve «iktidara geliyoruz» diyerek ciddiyet bakımından kulakları çınlaşın Bölükbaşı'nı hiç aratmadı.

Ne demek «iktidara geliyoruz»?

Hesap ortada.
Bir matematik işi bu.
Ecevit'ten ziyade Ecevit'çi olan gazete bile böyle konuşmuyor.
Bari dese ki, «oylarımızda artış olacak.»
Dese ki, «iki seçim sonra, 1981'de iktidarda olacağız» bir derece.
Kusura bakmayın ama koskoca CHP Genel Başkanı'nın bu sözündeki ciddiyet, şey kadar işte; «üniversiteye giriş imtihanlarını kaldıracağız» vaadi kadar... (Rauf Tamer - Tercüman)

12. Milletin kendi kendini idare hakkının yeniden işlerliğe kavuşacağını bildiren Demirel, milletin ülkeyi iktidarsız bırakamayacağını ifade ederek şunları söylemiştir:

«Yıkıcı, engelci ve sorumsuz sol muhalefet örneğini vermiş bulunanları, memleketin huzur, dirlik ve düzenliğinden âdeta rahatsız olanları milletin mükâfatlandırması beklenemez. Yeni CHP milletten gerekli dersi alacaktır. Bunların millete vereceği hiç bir şey yoktur. Hiç bir memleket meselesine nüfuz bile edememişlerdir. Birtakım modası geçmiş sol sloganları evirip çevirip halkın önüne sürerler. Tahrik, nifak, zümre ve sınıf mücadelesine giden istismarcılık yeni CHP'nin programı haline gelmiştir. Millet anarşiyi değil huzuru, kargaşayı değil dirlik ve düzenliği istediğine göre, bunlardan umduğu birşey olmayacaktır.» (Tercüman)

14. Seçmen sandık başında. (Gazeteler).
15. Seçim sonuçları alınmaya başladı: CHP iktidara geliyor. (Haber ajansları)

ÇAN YAYINLARINDA

çıktı

MAVİ ve KARA

(Denemeler)

Sabahattin Eyuboğlu

Eklerle 2. Baskı

15 TL.

o

ÇAĞIMIZIN GERÇEKLERİ

Jean-Paul Sartre

Çevirenler :

Sabahattin Eyuboğlu - Vedat Günyol

3. Baskı

YENİ UFUKLAR, P.K. 1034, Karaköy, İstanbul
adresinden isteyiniz.

YENİ UFUKLAR: Aylık Sanat, Düşünce Dergisi. Sahibi ve yazı işleri sorumlusu: Vedat Günyol; Teknik işleri yönetenler: Hidayet Kandaz, Hasan Özay. Yönetim yeri: Cağaloğlu, Himaye-i Etfal sokak, Mirat han, No. 202 İstanbul, Yazışma ve havale adresi: YENİ UFUKLAR, P.K. 1034, Karaköy, İstanbul. Telefon 27 49 74. Yıllık abonesi: 50 TL., altı aylığı 25 TL., Yabancı ülkeler için iki katı alınır. İlân: Kapakta santimi 100 TL., sayfalarda 50 TL.

Hilâl Matbaacılık Koll. Şti.
İstanbul
5 TL.